

Udruženje građana

„Front slobode“

RUDARI UGLJA I ENERGETSKA TRANZICIJA U BOSNI I HERCEGOVINI

Tuzla 2023.

Energetska tranzicija u BiH

Autor: Dino Šakanović

Energetska tranzicija je stvarnost i događa se upravo sada. U današnjem svijetu, pitanje uopće nije treba li nam energetska tranzicija od fosilnih goriva prema izvorima energije koji ne oslobađaju veće količine CO₂. Jedina pitanja jesu kako i koliko brzo. Svaka država na planetu potpisala je Pariški klimatski sporazum kojim se obavezala na smanjenje emisije CO₂. Bosna i Hercegovina tu nije nikakav izuzetak.

Ono što je po nekima prednost, a po nekima mana, Pariškog klimatskog sporazuma usvojenog 12. decembra 2015. godine, jeste njegova fleksibilnost. Iako je sporazum pravno obavezujući akt kojim su se potpisnice obavezale ograničiti globalno zatopljenje ispod 2C, a poželjno na 1.5C gledajući na pred-industrijske temperature te postići klimatsku neutralnost do kraja stoljeća, ovaj sporazum ne propisuje jasne obaveze. Pariški klimatski sporazum ostavio je svakoj državi da sama odluči na koji način će ispuniti preuzete obaveze.¹

Načini dobivanja energije u različitim državama su različiti. Neke države već značajan dio energije dobivaju iz obnovljivih izvora poput hidrocentrala, druge su ovisne o nuklearnim elektranama, dok su treće ovisne o spaljivanju fosilnih goriva za podmirivanje vlastitih energetske potrebe.

Bosna i Hercegovina tradicionalno svoju proizvodnju električne energije zasniva na hidrocentralama i termoelektranama na ugalj. Utjecaj obnovljivih izvora poput vjetra i sunca je zanemariv, a biomasa, naftni derivati i nuklearna energija se ne koriste. Osnovu energetske sektora Bosna i Hercegovine čini 5 termoelektrana koje spaljuju ugalj. Danas su Bosna i Hercegovina i Srbija jedine države na Balkanu i jedine države članice ili kandidatkinje za članstvo u Europskoj Uniji koje planiraju izgradnju novih termoelektrana na ugalj.²

Danas je vidljivo kako se ljudska civilizacija nalazi pred novom fazom postojanja. Klimatska kriza je prijetnja postojanju civilizacije jer ugrožava gotovo svaki dio ljudskog života. Ugroženi su proizvodnja hrane, ekonomija, zdravlje, stanovanje, obazovanje, infrastruktura i tako dalje.

Međutim, preko noći prestati koristiti fosilna goriva je realno nemoguće. O proizvodnji i spaljivanju fosilnih goriva ovise različiti sektori i ogroman broj ljudi. Pitanje prestanka spaljivanja fosilnih goriva upravo zbog toga nije samo pitanje klime i ekologije, već i pitanje ekonomije ali i načina života mnogih ljudi. Ujedinjeni narodi za provedbu Pariškog klimatskog sporazuma podrazumijevaju ne samo energetske, već i ekonomsku i socijalnu transformaciju.

Klimatska kriza nikada neće biti savladana ukoliko se teret krize prebaci na najugroženije, a od dijela društva zatraži neproporcionalno visoko učešće u rješavanju krize. Takav pristup bi doveo do nepravde, a neprevda do otpora i revolta koji bi onemogućili savladavanje krize. Za rješavanje klimatske krize potrebno je učešće cijelog društva, odgovornost svih i žrtvovanje

¹ <https://unfccc.int/process-and-meetings/the-paris-agreement/the-paris-agreement>

² <https://bankwatch.org/beyond-coal/the-energy-sector-in-bosnia-and-herzegovina>

svih, a ne samo nekih. Cijeli teret energetske tranzicije u Bosni i Hercegovini ne može biti svaljen samo na leđa rudara. Rudari niti su zaslužili niti sami mogu rješavati ovaj problem.

Prestanak korištenja fosilnih goriva za proizvodnju električne energije u Bosni i Hercegovini će se dogoditi. Pitanje je samo na koji način od dva moguća. Ili će Bosna i Hercegovina sama prestati koristiti fosilna goriva i polako se prilagoditi novoj stvarnosti svijeta bez fosilnih goriva ili će do prestanka korištenja fosilnih goriva doći zbog pritiska iz vana.

Nova njemačka ministrica vanjskih poslova, Annalena Baerbock predsjednica je stranke Zelenih i sigurno će klimatska diplomacija biti u njenom fokusu. Europska Unija usljed je procesa uspostavljanja mehanizma posebnih carina i tarifa na uvoz roba dobivenih ispuštanjem CO₂. Upravo je Europska Unija najveće tržište za privredu Bosne i Hercegovine i ekonomska stvarnost će natjerati Bosnu i Hercegovinu da prestane spaljivati fosilna goriva ako želi održati vlastitu ekonomiju.

Ako se problemu klimatske transformacije pristupi usljed pritiska izvana, stihijski, pritisnuto okolnostima, posljedica će biti socijalni sukob unutar društva u Bosni i Hercegovini. Bez plana i strategije, teret će biti naglo svaljen na samo dio društva i doći će do otpora.

Prestati koristiti fosilna goriva preko noći jeste moguće, ali nije realno. Odmah zaustaviti spaljivanje uglja u Bosni i Hercegovini značilo bi otkaze za hiljade i hiljade zaposlenih, bijedu, urušavanje zdravlja i mogućnosti za dostojanstven život, hladne zime za kućanstva i kolaps ekonomije. A sve to bi dovelo do otpora.

Upravo smo ovome bili svjedoci nedavno, kada se nakon godina zanemarivanja, pljačke i stihijskog odnosa unutar Elektroprivrede Bosne i Hercegovine došlo do zaključka kako je poslovanje na ovaj način neodrživo. Pritisnuta gubicima i prijetnjom financijskog kolapsa, Elektroprivreda BiH je pokušala svaliti teret tog problema na rudare i smanjiti im naknade i plaće. Desio se revolt, kopanje uglja u rudnicima je obustavljeno, termoelektrane su ostale bez uglja, a Tuzla bez centralnog grijanja. Troškovi usljed nerada su se gomilali i Elektroprivreda BiH je na kraju kapitulirala i prihvatila sve zahtjeve rudara osim zahtjeva za smjenom generalnog direktora.

Kada nije mogla prebaciti teret krize na rudare, Elektroprivreda BiH je odlučila pokušati ga prebaciti na građane i privredu putem poskupljenja struje. Ono što Elektroprivreda BiH ne pokušava jeste riješiti krizu unutar svog sistema i sama ponijeti pravedan dio tereta. Smanjenje plaća u Elektroprivredi BiH, smanjenje troškova poslovanja i prekidanje, najblaže rečeno, „sumnjivih“ poslovnih praksi čak se i ne spominju kao opcije. Elektroprivreda BiH od početka obustava rada u rudnicima javnost dovodi pred dvije opcije- ili smanjenje plaća rudarima ili poskupljenje struje.

Ta dilema je lažna. Elektroprivreda BiH namjerno ne iznosi u javnosti presudno važan podatak- proizvodnja električne energije iz uglja više nije isplativa. Danas teret tog gubitka snosi cijelo društvo. Ukoliko bi Elektroprivreda BiH povisila otkupnu cijenu uglja i omogućila rudarima isplativu proizvodnju, sadašnja prodajna cijena električne energije bi bila neodrživa.³

³ <https://carbontracker.org/42-of-global-coal-power-plants-run-at-a-loss-finds-world-first-study/>

Budući da rudnici nemaju dovoljno novca za isplativo poslovanje, opstaju tako što ne uplaćuju doprinose u državne fondove i na taj način prebacuju trošak neodržive energetske politike na cijelo društvo. Direktno ugrožavaju i rudare i sve druge korisnike socijalnih, zdravstvenih, penzionih i drugih fondova.

Ono što se u BH javnosti danas ne vidi jeste da je teret energetske tranzicije već raspoređen, ali nepravedno. Snose ga rudari koji rade u neljudskim i smrtonosnim uslovima i snosi ga cijelo društvo koje plaća neodrživ poslovni model Elektroprivrede BiH. Teret uopće ne nosi Elektroprivreda BiH i ne nosi ga elita kojoj je Elektroprivreda BiH izvor stranačkog kapitala, finansijskih sredstava, prodaje i iznajmljivanja radnih mjesta, elita koja gleda na Elektroprivredu BiH kao na resurs za lično bogaćenje i napredovanje. Čitav niz optužnica podignut je upravo zbog takvog odnosa prema Elektroprivredi BiH.

Teret energetske tranzicije ne može se izbjeći, ali ga se može preraspodijeliti. Što se duže čeka ta preraspodjela, teret postaje sve veći. Danas ga snose rudari i cijelo društvo, sutra će ga kada se povise cijene struje snositi i privrednici, prekosutra će ga kada kolabira ovakav neodrživ poslovni model, snositi svi. Samo što će biti bitno uvećan.

Bosna i Hercegovina je još odavno trebala započeti energetske tranziciju. Ali nije. Zato se danas i nalazimo ovdje gdje se nalazimo, pred ogromnim finansijskim izazovima i pred socijalnim sukobima u kojima će svaka strana pokušati prebaciti teret na ovu drugu. Rudari su za sada uspjeli prebaciti teret Elektroprivredi BiH, a ona ga sada pokušava prebaciti na građane i privredu. I to nije model kojim se uspješno može nositi s krizom s kojom se suočavamo.

Da bismo riješili problem klimatske transformacije elektro-energetskog sektora, teret moraju ponijeti svi. Naravno da rudarenje uglja nema budućnost. Svjesni su to i u sindikatu rudnika Kreka. Ali cijenu za zatvaranje rudnika i termoelektrana na ugalj ne mogu snositi ni samo rudari, bez ikakve odgovornosti elita koje su nas i dovele do ovoga.

Rudarima, rudarskim gradovima i rudarskim porodicama potrebna je pomoć u prilagođavanju novim prilikama. Rudar ne može sam od sebe, preko noći, postati nešto drugo. Rudarski gradovi ne mogu preko noći postati centar razvoja drugih industrija. Društvo će se morati promijeniti, ali na svima nama je da tu promjenu odradimo što bezbolnije, sa što manje socijalnih sukoba i što manje nepravde. Ako BH društvo pokuša na silu riješiti transformaciju elektro-energetskog sektora i prelomiti je preko leđa samo jedne grupe, jedino što će dobiti jesu revolt i buna.

Rudari ne žele maglovitu budućnost

Autor: Darko Omeragić

U oktobru 2009. godine na 14. Skupštini Javnog preduzeća Elektroprivreda BiH (JP EPBiH) usvojeni su statuti zavisnih društava – rudnika čiji je stoprocentni vlasnik postalo Javno preduzeće Elektroprivreda BiH čime je okončan proces prenosa vlasništva nad ovim rudnicima sa Vlade FBiH na JP EP BiH.

Nekoliko sedmica prije skupštine rudnika Kakanj, Kreka, Breza, Đurđevik, Zenica, Gračanica iz Gornjeg Vakufa-Uskoplja i rudnika „Abid Lolić“ iz Bile kod Travnika usvojile su statute kojim postaju zavisna društva u okviru vladajućeg Društva Koncerna Elektroprivreda BiH. Usvajanje ovih statuta bio je preduslov za uređenje međusobnih odnosa u novonastalom Koncernu. Resorni ministar industrije, energetike i rudarstva FBiH u tom momentu je bio Vahid Hećo iz Stranke za BiH, a direktor JP Elektroprivreda BiH Amer Jerlagić, kao kadar Stranke za BiH. Stvaranje Koncerna je trebalo da označi početak restrukturiranja rudnika koji su ušli u Koncern, a cilj ovog procesa je bilo ozdravljenje rudnika, zbrinjavanje viška radnika, ulaganje nekoliko stotina miliona KM u modernizaciju rudnika koja je trebala dovesti do poboljšanja uslova rada u rudnicima, ali i povećanja proizvodnje uglja.

NERAD

Problemi rudnika su počeli već u samom startu. Nakon što je 2011. godine smijenjena Uprava JP EP BiH na čelu sa inženjerom elektrotehnike Jerlagićem koji je na mjesto direktora došao sa velikim prethodnim iskustvom u radu u EP, politika je (ovaj put je to bio SDP BiH) na mjesto direktora JP EP BiH dovela Elvedina Grabovicu koji je imao mnogo manje iskustva u sličnim poslovima i po struci je doktor ekonomskih nauka.

Paralelno sa smjenom Uprave EP BiH na sličan način se mijenjaju i Uprave pojedinih rudnika u sastavu Koncerna. Prebacivanjem vlasništva nad rudnicima sa Vlade FBiH na EP BiH politika u FBiH je sa sebe skinula odgovornost za stanje u rudnicima, ali je rado nastavila da se bavi kadrovskim pitanjima i u rudnicima i u JP EP BiH čiji je vlasnik Vlada FBiH. Ključni problem s kojim se morao suočiti svaki direktor JP EP BiH od početka rada Koncerna, pa do današnjih dana je da su vladajuće partije odlučivale ko će ući u Nadzorne odbore i Uprave rudnika i JP BiH, ali i to ko će biti direktor rudnika i JP EP BiH. Direktori su manje-više popuštali pred zahtjevima politike i marljivo provodili svaki zahtjev vladajućih političkih stranaka. Ovakva situacija u praksi je značila da JP EP BiH nije moglo biti suštinski vlasnik rudnika, nego tek formalni koji je tu tek da dotira rudnike. Ipak, i pored ovako nakaradnog pristupa vođenja praktično državnih firmi koje bi morale poslovati kao privatne 2010. godine jedna američka konsultantska kompanija od koje se na početku rada Koncerna tražio odgovor na pitanje kako srediti stanje u rudnicima je poručila da je prije ulaganja u rudnike potrebno završiti restrukturiranje, odnosno smanjiti broj zaposlenih u rudnicima i zbrinuti nekoliko hiljada radnika koji su viška, a u većini slučajeva je riječ o ljudima zaposlenim u administraciji rudnika.

Ideja je bila da se višak zaposlenih u rudnicima prebaci u mala, novoosnovana zavisna preduzeća koja bi rudarima bila servis i koja bi samostalno nastupala na tržištu. Ova ideja je prepisana iz Slovenije, gdje je rudnik Velenje napravio 19 malih preduzeća u koja su zaposleni radnici koji su u samom rudniku bili višak. Ova mala preduzeća bi se bavila, na primjer, pranjem uniformi rudara, popravljjanje motora i slično. Postoji računica da je oko 3.000 radnika u rudnicima u sastavu Koncerna viška i da je samo na njihove plate u posljednjih deset godina potrošeno čak 360 miliona KM, što je 140 miliona KM više nego što je trebalo uložiti u modernizaciju rudnika „Kreka“ za ovih 12 godina, koliko postoji Koncern. Istovremeno, dug rudnika u sastavu Koncerna se popeo na najmanje 500 miliona KM. Duguje se Poreznoj upravi i Fondu PIO/MIO za neuplaćene doprinose. Odlaskom Jerlagićeve Uprave novi direktor i provodi novu politiku. Mimo savjeta konsultanata počinje da ulaže u rudnike prije završetka restrukturiranja. To se pokazalo kao ulaganje u jamu bez dna. Pa čak i dok se ulaže kada za to nije vrijeme, ni to se ne radi kako treba. Za pojedine rudnike se kupuju široka mehanizovana čela koja ne mogu ući u okno jame za koje su nabavljeni. Drugi primjer je rudnik „Kakanj“ gdje se kupuju damperi koji nisu za brdsko-planinske uslove kakve imamo u BiH, nego za suhe i ravne terene i ti damperi postaju promašena investicija, o čemu je ponešto ovih dana rekao bivši direktor EP BiH Amer Jerlagić.

No, rudnik „Kreka“ je vjerovatno najeklatantniji primjer zapostavljanja rudnika iz sastava Koncerna. U taj rudnik se Elektroprivreda BiH 2009. godine obavezala da uloži 220 miliona KM, a do današnjeg dana je uložila oko 77 miliona KM ili oko 30 posto. U posljednjem periodu EP BiH je trebala uložiti u modernizaciju najvećeg rudnika 158 miliona KM, a prema riječima Zuhdije Tokića, predsjednika Sindikata rudara ovog rudnika, nije uložena nijedna KM. U rudnik „Mramor“ u sastavu „Kreke“ je trebalo dovesti mehanizovano čelo, ali to nije urađeno, pa su rudari sada primorani da kopaju krampama (otud ona čudna izjava direktora EP BiH Admira Andelije: „Pa čime će kopati, neće valjda nogama“ koja je razljutila rudare). Izostala je modernizacija i drugih „Krekinih“ rudnika - „Šikulja“ i „Dubrava“, pa su rudari zbog toga primorani da rade s bagerima starim po nekoliko desetina godina. Upravo je izostanak pravih investicija pravi razlog pada produktivnosti rudnika u sastavu Koncerna koji su gotovo svi, izuzev rudnika Gračanica, na rubu stečaja. Bivši direktor Jerlagić je nakon novembarskih protesta rudara kazao da je bilo ulaganja u rudnike i dokapitalizacije, ali da to donijelo rezultate.

Kako bi se rudare stavilo pod još veći pritisak Elektroprivreda BiH se ove godine odlučuje da nedostajući ugalj kupi od privatnog rudnika „Stanari“ koji je u vlasništvu Vuka Hamovića. Elektroprivreda BiH ugalj od „Stanara“ kupuje po većoj cijeni od one koju plaća svom rudniku „Kreka“. Okidač za ovaj potez EP BiH je manjak u „Krekinoj“ proizvodnji od 32 posto. Istovremeno se zanemaruju upozorenja Sindikata da je manjak u proizvodnji nastao upravo zbog otežanih radnih uslova prouzrokovanih višegodišnjim neulaganjem u, prvenstveno, rudnik „Kreka“. Sindikati ovo shvataju kao početak tihog gašenja rudnika „Kreka“ koje traje od samog početka rada Koncerna kada je u njemu bilo zaposleno 4.014 radnika. Danas u „Kreki“ radi 2.000 radnika, a za dvije godine će ih biti najviše 1.300. Šta je plan Vlade FBiH, resornog Ministarstva industrije, energetike i rudarstva i EP BiH za sedam rudnika u sastavu Koncerna za deset ili 20 godina niko ne zna. Zna se da u rudnicima „Dubrave“ i „Šikulje“ postoje rezerve uglja od 150 miliona tona koje mogu podmiriti potrebe pola Evrope. Ogromne

rezerve uglja postoje i u „Mramoru“. Sindikati su svjesni da će proizvodnja u rudniku „Kreka“ jednog dana stati, ali je problem što niko ne zna kada će se to dogoditi.

Upravo ta informacija je ključni momenat koji će odrediti budućnost rudnika i nekoliko hiljada radnih mjesta, smatra Sinan Husić, predsjednik Sindikata radnika u rudnicima FBiH.

„Suština svih naših zahtjeva je da saznamo od naših vlasnika kakva je budućnost rudnika“, kaže Husić za „Front slobode“ i dodaje:

„Šta više jednom su nam rekli da imaju plan za prodaju uglja iz jednog objekta u „Kreki“ u narednih 10 godina, a onda nam ti isti ljudi dođu i kažu da će taj objekat zatvoriti do 2026. godine. Želimo precizan plan svih aktivnosti vezanih za izvođenje rudarskih radova za svaki rudarski objekat u FBiH. Želimo da vidimo strateško opredijeljenje EP BiH da se možemo pripremiti za sve konačne strateške odluke. Znamo da je dekarbonizacija globalno opredijeljenje i da se Bosna i Hercegovina obavezala na dekarbonizaciju. Znamo da je globalni rok 2050. godina. Želimo precizan plan od 2022. godine pa do krajnjih kapaciteta objekata ili do 2050. Često nas pitaju šta mislimo o dekarbonizaciji, često čujemo riječ pravedna tranzicija i kako su se sistemi Evropske unije za to pripremali i kako su realizovali projekte vezane za tranziciju energetskog sektora. Mi ovdje još uvijek ne vidimo da je išta sigurno, ovdje je sve nesigurno i počinjemo sticati dojam da će nam ljudi koji upravljaju svim procesima jednog dana ili jedne noći reći kako nema dalje i kako se svi trebamo snaći kako znamo i umijemo.“

POLITIČKO KADROVIRANJE

Predstavnici političkih partija koje su na vlasti u FBiH itekako imaju pravo da se pitaju kako se vodi poslovna politika u javnim preduzećima u kojima je FBiH većinski vlasnik, pa i da igraju ključnu ulogu pri izboru rukovodećih kadrova u njima. Međutim, oni to moraju raditi u interesu preduzeća i građana.

No, javna je tajna da se politika miješa u konkurse za skoro sva radna mjesta u preduzećima u kojima je vlasnik samo kako bi se ostvarili uskostranački interesi. Neke političke partije to rade diskretno i u rukavicama pod krinkom boljitka za javna preduzeća, a neke mimo svih pravila i zdravog razuma. Politika određuje ko će biti zaposlen u rudnicima i Elektroprivredi BiH - od portira do prvog čovjeka Elektroprivrede BiH, izjavio je nedavno bivši direktor EP BiH Amer Jerlagić. Aktuelni direktor EP BiH Admir Anđelić na čijoj smjeni su nedavno beuspješno insistirali prvi ljudi rudarskih sindikata je na tu poziciju došao sa prethodnim iskustvom rada u JP EP BiH, ali i on na prijedlog politike. Ovaj put Demokratske fronte. Zanimljivo je da je u političkoj raspodjeli Anđelić bio DF-ov prijedlog, ali suštinski kadar Stranke demokratske akcije (SDA), koja je na mjesto direktora JP EP BiH postavila i prethodnog direktora (Bajazit Jašarević). Politička igranka se tako namjestila da je DF-u pripalo da izabere direktora ovog preduzeća, ali kako je navedeno u političkom dogovoru dvije stranke, direktor će doći „iz reda SDA“. Koliko su, zapravo, politikama bitne funkcije vidljivo je iz činjenice da je od 13 novembarskih rudarskih zahtjeva ispunjeno njih 12, a da je samo zahtjev sa smjenu Anđelića ostao neispunjen. Zašto je politici potrebna ovolika kontrola nad vodećim kadrovima u rudnicima i EP BiH? O tome je, također, nedavno govorio i Jerlagić koji je jedini od svih

poslijeratnih direktora JP EP BiH javno posvjedočio o ovom problemu. Naveo je primjer mašina koje se koriste u rudnicima. Tako se, kaže Jerlagić, dešavalo da se neke mašine u rudniku kvare odmah po isteku garantnog roka. Umjesto da se problem riješi popravljanjem vjerovatno nekog manje kvara ta ista mašina se nabavlja od privatne kompanije. Ovo se dogodilo u rudniku „Kreka“ koji je u minusu od 50 miliona KM. Zanimljivo, sve privatne kompanije od kojih su uzete mašine su u plusu. Odluku o tome ko će dobiti taj posao donose uprave rudnika i Elektroprivrede BiH. Jerlagić priznaje i da je tokom njegovog mandata bilo političkih pritisaka na njega i da mu politika nije dozvoljavala da Elektroprivreda BiH postane suštinski vlasnik rudnika.

PROTESTI , PREGOVORI I PRITISCI

Nikad dovršeno restrukturiranje, ali i objava Pravilnika o radu i Pravilnika o radnom učinku na oglasnoj ploči u rudniku „Kreka“ Tuzla bio je okidač koji je rudare svih sedam rudnika u sastavu Koncerna i njihove sindikalne predstavnike 23. novembra doveo ispred zgrade Vlade FBiH u Sarajevu gdje će provesti cijeli dan i cijelu noć tražeći da se ispune njihovi uslovi nakon kojih će se vratiti na svoja radna mjesta.

Umjesto da se zahtjevi hitno razmotre i čim prije prihvate kako se rudari ne bi smrzavali na sarajevskim minusima Vlada FBiH oteže s odgovorima. Zbunjeni ministar Nermin Džindić pred rudare izlazi okružen brojnim specijalcima, premijer Fadil Novalić dolazi s puta iz Njemačke i u ponoć održava sastanak s ministrom Džindićem, direktorom EP BiH Admirom Anđelijom i direktorima svih sedam rudnika. Novalić nakon sastanka daje izjavu kako mu nije jasno šta rudari traže. Ipak, nakon dva-tri dana pregovori se završavaju i Vlada prihvata 12 od 13 rudarskih zahtjeva. Jedino nije prihvaćena smjena direktora Anđelije.

Elektroprivreda BiH prihvata i obavezuje se da će do 31. maja 2022. godine napraviti plan i program uvezivanja radnog staža svim rudarima rudnika iz sastava Koncerna. EP BiH i Samostalni sindikat radnika rudnika FBiH se obavezuju da primijene važeći Kolektivni ugovor i važeće pravilnike o radu i radnom učinku, ali i da će najkasnije do 30. aprila 2022. godine biti usaglašeni jedinstveni pravilnici o radu i radnom učinku i vrednovanju otežanih uslova rada za sve rudnike u sastavu Koncerna, te da će oni biti usklađeni s Kolektivnim ugovorom i u primjeni biti od 1. maja 2022.

EP BiH se obavezuje da će od Vlade FBiH tražiti saglasnost za promjenu cijene uglja, odnosno povećanje cijene od 20 posto. EP BiH i rudnici se obavezuju da osiguraju sredstva za izmirivanje obaveza za penzionisanje svih uposlenika koji u penziju idu do kraja 2022. EP BiH prihvata obavezu da smijeni direktora rudnika „Kreka“ Tuzla Huseina Trumića, koji je jedini od svih direktora u rudnicima počeo s primjenom pravilnika o radu i radnom učinku što je prouzrokovalo proteste i radnički neposluh.

Tokom protesta rudara zabilježeni su različiti direktni i indirektni pritisci na rudare i njihove sindikalne predstavnike. Jedan od tih pritisaka sa željom da se javnost usmjeri protiv rudara je bila informacija da će povećanjem cijene uglja doći do povećanja cijene električne energije za domaćinstva. Nadalje, u javnosti su puštane informacije o previsokim plata pojedinih

sindikalnih vođa. Potom se na rudare vršio pritisak i tokom protesta tražeći od njih da do određenog vremena deblokiraju cestu koju su „zauzeli“ tokom protesta, iako se ne radi o glavnoj i vitalnoj saobraćajnici. Rudarski zahtjev za smjenu direktora EP BiH Admira Andelije je označen političkim zahtjevom zbog čega ga na kraju Vlada FBiH nije ni prihvatila, pa su rudari zbog viših interesa (da se obustavom proizvodnje ne ugrozi elektroenergetski sektor FBiH i za sve okrive oni) od ovog zahtjeva na kraju morali odustati, iako je tokom pregovora palo mnogo teških riječi na relaciji direktor EP BiH - Sindikat.

UMJESTO ZAKLJUČKA

Iako je stanje u rudnicima i dalje teško rudari su 21. decembra 2021. godine, prilikom obilježavanja svog dana i 101. godišnjice Husinske bune bili malo zadovoljniji, nego što su bili prije otprilike mjesec dana. Zadovoljstvo je bilo prisutno zbog sporazuma koji su početkom decembra 2021. godine postigli sa upravom Elektroprivrede BiH i Vladom FBiH. Ipak, rudare i dalje tište brojni problemi. Njihov najveći problem je maglovita budućnost u kojoj ne vide do kada će rudnici raditi, šta će biti s rudarima i da li će njihova radna mjesta „pojesti“ dekarbonizacija koja pomalo kuca na vrata naše zemlje. Drugi problem za čije će se rješavanje još morati dodatno potruditi su radni uslovi.

„Mi u prva tri mjeseca 2022. godine očekujemo energična ulaganja u rudnike. Ciljani prijem neophodne radne snage, nabavku mehanizovanog čela u rudniku Mramor i pomoćnu mehanizaciju za površinske kopove u Dubravama i Šikuljama koji bi bili dovoljni za povećanje proizvodnje. Nama treba proizvodnja novih tona uglja jer nam trenutno neće pomoći samo povećanje cijene ovog energenta“, rekao je prilikom obilježavanja Dana rudara Zuhdija Tokić, predsjednik Sindikata rudara Kreke.

Kopajući rukama do smrti

Autor: Almir Muhamedbegović

KOPAJTE RUKAMA

Upitan da prokomentariše zašto rudari u nekim jamama rudnika u Federaciji, ugalj još uvijek kopaju ručno, generalni direktor JP Elektroprivreda BiH Admir Andelija (SDA) će po ko zna koji put pokazati kako su bahatost i socijalna neosjetljivost neodvojivi dio karaktera i ponašanja većine direktora javnih preduzeća i institucija, te odgovoriti kako se ugalj ne kopa nogama nego rukama!

Iako mu je pomenuta direktorska individua odgovorila drskim ruganjem, primitivno upakovanim u neinteligentan sarkazam, novinar ne odustaje, te pojašnjava da je mislio na činjenicu da rudnici nemaju odgovarajuću mehanizaciju iako se stalno priča o modernizaciji rudnika.

Sad već vidno iznerviran osjetljivom tematikom na kojoj insistira remetilački novinar, generalni direktor kompanije koja je etalon višedecenijskog plijena političkih stranaka koje vladaju političkom koridom Federacije Bosne i Hercegovine, će objasniti da se ugalj uvijek kopao korištenjem ručnih alata.

Ovakva demonstracija potpunog odsustva empatije, drskosti, ali i neinteligentnog javnog nastupa „vodećih ljudi“ nije nikakva novost. Politički instalirani direktori, kao i njihove stranačke gazde nam to pokazuju u skoro svakom javnom istupu, znajući da im se može, jer kleptokratske partije, čiji su oni vjerni članovi, združene sa mafiolikim tajkunskim grupama posjeduju čitavo društvo. Društvo koje bi trebalo biti naše, ali nije, s obzirom da je isto stalnim pravnim nasiljem kradljive vlasti drsko oteto.

RAIF ČAMDŽIĆ

Desetak dana nakon generalnodirektorskog „objašnjenja“ da je sasvim normalno da se u 21. vijeku u jamskim kopovima ugalj kopa ručno, 4. decembra 2021. oko 19.30 sati u Rudniku Đurđevik urušile su se jamske podgrade, te je 14 kubika uglja zatrpalo rudare Raifa Čamdžića i Hasu Kadirića. Raif Čamdžić je preminuo na licu mjesta. Njegov kolega Kadirić je hitno prevezen na Univerzitetsko-klinički centar Tuzla, gdje je zbog teških ozljeda, uključujući i mehaničke povrede pluća trenutno priključen na respirator.

Nesreća u kojoj je poginuo 40-godišnji rudar Raif Čamdžić, ostavivši iza sebe dijete, suprugu, majku i brata, je samo jedno od nebrojenih stradanja rudara koja se iznova dešavaju u rudnicima uglja u Federaciji BiH. O njenim uzrocima i mogućim krivcima, mediji kojima Vlada FBiH i njena kompanija JP Elektroprivreda BiH, daju izdašne donacije za kreiranje lažne, ljepše slike o njima samima, sigurno neće pisati. Za tu medijsku tišinu, i relativiziranje teme smrtonosnih uslova rada u rudničkim jamama, kao i samih stradanja rudara, će se vjerovatno dodatno pobrinuti i PR agencija koja je nedavno od Vlade FBiH dobila tender za friziranje u

javnosti loše slike o naručiocu „fiksterskih“ poslova. Tender težak oko 810.000 KM dodijeljen je privatnoj PR agenciji, uprkos činjenici da za ove poslove Vlada FBiH ima Ured za odnose sa javnošću u kojem, prema navodima medija, radi 9 osoba.

SPONTANI SUKOB POLTRONA

Par dana nakon što je novinaru objasnio kao zamišlja modernizaciju rudnika, generalni direktor strujnog koncerna će biti „zamoljen“ da prokomentariše bijednu podršku koju su mu, kratkim okupljanjem, u toploj upravnoj zgradi Elektroprivrede BiH, dali neki radnici, na čelu sa poltronskim sindikalnim vođom elektroenergetskih radnika Mevludinom Bektićem. Rekavši da sa istim skupom podrške, pojačanim prisustvom nekih izvršnih direktora kompanije, nije upoznat, generalni direktor će reći da se „vjerovatno radi o spontanom okupljanju“

S druge strane, jedan drugi i za razliku od pomenutog, ljudski komentar na sramni potez podobnih zaposlenika Elektroprivrede, i kvazisindikalnog vođe JPEPBiH, neće dobiti veliku medijsku pažnju. Gostujući u jednoj TV emisiji, kao sindikalni lider RMU Breza, rudar Armel Jekalović će u emotivnom govoru poslati poruku „protestantima“ koji su u znak neizmjerne ljubavi prema generalnom direktoru „osudili“ štrajk rudara 7 rudnika uglja u Federaciji BiH:

„Pozivam te radnike koji su jučer štrajkovali – 2.12. je godišnjica smrti mog rahmetli kolege kojeg sam ja na svojim rukama iznio iz jame Kamenice, Alije Zazana. Pozivam ih da dođu sa mnom kod njegovog sina od sedam godina i neka tada kažu da li su rudari u pravu ili ne. Pozivam ih 14. januara kod porodice mog rahmetli kolege Zaimovića Adisa kojeg sam isto tako iznio na rukama. Otkopavali smo ga dva dana. Oko 100 kubika kamenja se obrušilo na njega.“

MEHMED DIZDAREVIĆ, MEHMEDALIJA HALILOVIĆ, FAHIR HALAČ, FEJZO ISAKOVIĆ, HAJRUDIN BRADARAC

Adis Zaimović, čije mrtvo tijelo je iznio na svojim rukama rudar Armel Jekalović, bio je pripadnik čete koja je 4. septembra 2014. učestvovala u spašavanju 34 rudara, koji su nakon gorskog udara ostali zarobljeni u jami Raspotočje na dubini od 850 metara. Dok su Zaimović i ostali spasioci, pokušavali doprijeti do njih, 29 rudara su i sami kopali, te su nakon punih 18 sati uspjeli izbjeći smrt u jednoj od najopasnijih metanskih jama u Evropi.

U ovoj nesreći petorica od 34 rudara nisu preživjela: Mehmed Dizdarević, Mehmedalija Halilović, Fahir Halač, Fejzo Isaković i Hajrudin Bradarac, kome je taj četvrtak bio tek treći dan otkako je dobio posao u rudniku. Njegovo tijelo spasioci će naći drugi dan nakon nesreće, a tijelo Fejze Isakovića dan kasnije.

UGLJENE JAME SMRTI U RMU BREZA

Adis Zaimović će se, nakon intervencije spašavanja rudara iz jame Raspotočje, vratiti u jamu Sretno RMU Breza, da na 350 metara, sve do svoje smrti, pod zemljom sa ostalim rudarima

iskopava uglj, čiju cijenu zakovanu duboko ispod proizvodne, određuje JP Elektroprivreda BiH, čuvajući sopstvenu likvidnost, pri tome gurajući rudnike u još dublji finansijski bezdan.

Jama Sretno, rudnika mrkog uglja Breza, u kojoj je radio Adis Zaimović, jedna je od četiri najopasnija podzemna ugljenokopa u državi. Široko mehanizovano čelo, koje bi smanjilo opasnost po rudare kopače, olakšalo bi njihov težak rad i znatno povećalo proizvodnju još nije postavljeno u ovu jamu. Prema riječima, bivšeg direktora Ćamila Zaimovića (Oslobođenje, 25. maj 2020), tender za nabavku ove opreme se obara četiri godine zaredom i to od ponuđača koji je skuplji i koji se ne bavi prodajom rudarske opreme.

Ponuda je stalnim poništavanjem i objavljivanjem tendera sa 9,5 miliona skočila na 13,5 miliona eura. Zaimović je, kao direktor rudnika, o ovome pismeno obavijestio resornog ministra Nermina Džindića (SBB), upozoravajući ga da se bez novog čela rudari dovode u opasnost, a proizvodnja drastično smanjuje. Ministar je pismo prosljedio upravi vladajućeg društva JP Elektroprivreda BiH, koja donosi odluku da Zaimovića, koji je upozorio na mogući kriminal, kao i sve rukovodioce koji su ga podržali, pošalje u prijevremenu penziju!

U posljednje četiri godine u jamama RMU, Sretno i Kamenica rudari su često ginuli i još češće bivali povrijeđeni. Vijesti o tim ljudskim stradanjima, nisu zaokupljale pažnju medija i svodile su se na uobičajene štire informacije. S druge strane, najave premijera federalne vlade i resornog ministra, glavnih ljudi Elektroprivrede i uprava rudnika o modernizaciji rudnika uglja, u kojima se govori o stotinama već uložених miliona, ali i stotina miliona koji se planiraju uložiti u rudnike obasipaju nas skoro na dnevnoj bazi.

Pogledajmo šta je to „modernizacija“ donijela rudarima jamskih rudnika RMU Breza u posljednjih nekoliko godina.

AMIR AVDUKIĆ

Dana 28. augusta 2016. od eksplozije metana u rudniku Breza, poginut će rudar druge smjene Amir Avdukić, dok se kretao hodnikom rudničke jame. Na 700 metara od ulaza u jamu, potporni stub će se usljed eksplozije srušiti na Avdukića i uzrokovati mu teške povrede glave, kičme i pluća. Nakon tri dana u komi, Amir Avdukić će preminuti na Kliničkom centru u Sarajevu u 21. godini života.

ALDIN ZUKIĆ

Dana 10. oktobra 2017. u toku treće smjene u jami Kamenica RMU Breza, oko 4 sata ujutro, transportna traka će povući 28-godišnjeg rudara Aldina Zukića u povratnu mašinu, koja će ga potom usmrtniti.

„Moj Aldin je bio bolešljiv, ali bio je vrijedan i pametan. Ja sam majka četvoro djece, otac ih je ostavio. Aldinova plata nam je jedini izvor zarade. On nam je i kupio ovu kuću gdje živimo“, reći će mati Fatima o svom stradalom sinu, kojeg je taj dan, kao i svaki put čekala sa punom džezvom skuhane kafe.

„Bio sam na licu mjesta sa inspektorom, tehničkim direktorom i ostalim osobljem rudnika gdje smo razmijenili osnovne informacije zbog čega je došlo do nesreće. Moramo se pobrinuti da sigurnost rudara podignemo na viši nivo,“ reći će povodom pogibije Aldina Zukića, federalni ministar rudarstva Nermin Džindić.

ADNAN KOVAČEVIĆ

Nedugo nakon što je u jami Sretno RMU Breza, počeo raditi kao rudarski strojar, 26. septembra 2019. godine, 37-godišnjeg Adnana Kovačevića iz Breze, traka glavnog transporta će oko 12.30 sati odvući u strašnu smrt. Adnanovo smrskano tijelo, prikliješteno između dva transportera, pronaći će njegovi komorati iz smjene. Ferid Osmanović, glavni federalni rudarski inspektor je izjavio da se nesreće dogodila na mjestu između dvije transportne trake.

Vladina novinska agencija FENA o ovoj nesreći će objaviti sljedeću vijest:

“Tridesetsedmogodišnji Adnan (Avde) Kovačević iz Breze, strojar na glavnom transportu u jami Sretno Rudnika mrkog uglja Breza, poginuo je danas oko 12.30 sati na svom radnom mjestu – potvrdio je Feni direktor tog rudnika Ćamil Zaimović.

‘Od Rudnika nas je sve hranio. Ostade dijete šesti razred iza njega... Kako ću ja dalje bez svog Adnana, nikad mrava nije zgazio, što njemu da se to baš desi?’, reći će novinaru Fatima Kovačević, majka Adnana Kovačevića, koja je nakon sinovljeve smrti pokušala izvršiti samoubistvo.

ALIJA ZAZAN

Dva mjeseca nakon pogibije Adnana Kovačevića, 45-godišnji rudar Alija Zazan, će se 2. decembra 2019. okliznuti pri prelasku gumenog transportera i pasti na rudarsku traku koja je bila u pogonu. 270 metara pod zemljom, pokretna traka u jami Kamenica RMU Breza, će Zazana povući na grabuljar, gdje će zadobiti fatalne povrede glave. Dok je vozilo hitne pomoći ulazilo u krug Klinike urgentne medicine, Alija Zazan, otac troje djece, je izgubio bitku za život.

ADIS ZAIMOVIĆ

Dvije godine kasnije u jami Sretno u kojoj je poginuo Kovačević, 14. januara 2021. na 300 metara ispod površine zemlje, krovni dio jame, srušit će se na 47-godišnjeg palioca mina, supruga i oca troje djece – Adisa Zaimovića. Njegovo unesrećeno tijelo, zatrpano sa preko 100 kubnih metara kamena, spasilačka četa će očajnički otkopavati puna dva dana. Kada najzad dođu do mrtvog rudara, na rukama će ga iznijeti iz rudnika Armel Jekalović. Na putu za bolnicu Adis Zaimović, nekadašnji član spasilačke čete, koja je šest godina ranije spašavala rudare iz jame Raspotočje, će izdahnuti. Pored njega u nesreći su povrijeđena još dva rudara.

SAKIB TATAREVIĆ, ALMIR HAJDUKOVIĆ

Ranije, u maju 2012. u jami Sretno, RMU Breza, na dubini od 300 metara, ugljenmonoksid će otrovati 40-godišnjeg rudara Sakiba Tatarevića, oca troje djece. Šest preživjelih rudara je teško otrovano. Samo četiri mjeseca kasnije, u istoj jami 5. septembra 2012. krećući se 465 metara pod zemljom, rudar 26-godišnji Almir Hajduković će pasti kao pokošen. Trovanje ugljenmonoksidom za oca dvoje male djece bit će fatalno. Tom prilikom su još dvojica rudara povrijeđena.

KORUPCIJA UBIJA RUDARE

Prema prezentiranim podacima, u 2016. godini provedeno je 587 postupaka nabavki u ukupnom iznosu od 4.483.819 KM. Ukupno 60% od ove sume je potrošeno na netransparentne načine: 556 postupaka putem direktnog sporazuma u iznosu od 965.536 KM i 10 pregovaračkih postupaka bez objave obavještenja o nabavci u vrijednosti 1.745.560 KM.“

iz izvještaja Ureda za reviziju institucija u FBiH o finacijskom poslovanju RMU Breza

Nizak tehnološki nivo eksploatacije i loši sigurnosni uslovi rada u rudničkim jamama u FBiH, koje su same po sebi zbog prisustva metana među najsmrtonosnijim u Evropi, najbolje se ogleda u brojnim pogibijama i stradanjima rudara. Koruptivno upravljanje i nekažnjeni finacijski kriminal, koje decenijama vrše uprave rudnika su sigurno jedan od osnovnih razloga za takvo stanje. Obećana modernizacija rudnika se nije mogla provesti iz jednostavnog razloga – krađe teške stotine miliona pod političkim pokroviteljstvom vlasti su mnogo veći prioritet nego osiguranje boljih uslova za rad rudarima.

Klepto-krimogena vlast je do sada sponzorisała, dozvoljavala i zataškavala ogromni kriminal u rudnicima, zbog kojeg su isti pretvoreni u tehnološki zaostale grobnice za ljude koji kopaju krampama ugalj duboko pod zemljom. Uzaludno je očekivati razumno rješenje od federalne vlasti, čiji je jedini smisao da kriminalne planove svojih političkih vođa realizuje kroz sistemsku pljačku stotina miliona iz federalnog budžeta, napunjenog od strane najsiriromašnijih građana regije, pod krinkom „poticaja i pomoći privredi“.

Danas resorni ministar i premijer ističu da Vlada FBiH nije vlasnik rudnika, te da rudari svoje probleme trebaju rješavati sa Elektroprivredom. Pri tom prešućuju činjenicu da je Vlada FBiH vlasnik Elektroprivrede, koja je vlasnik rudnika. Zaokupljena višedecenijskom pljačkom rudnika putem kriminalnih javnih nabavki, vlast ali i rudničke uprave koje je ista postavljala, za sve ove godine nisu sačinili razuman i neophodan program pravedne tranzicije rudnika. Ma koliko ta ista vlast o tome lagala pokušavajući obmanuti javnost pričama o tobožnjem restrukturiranju i modernizaciji, do kojih nikad nije došlo. Bez obzira na sve ministarske „analize, testne faze i nove organizacione modele“.

Rudarski protesti u Bosni i Hercegovini iz sindikalnog ugla

Autor: Dino Šakanović

INTERVJUIRANI:

- Zuhdija Tokić, predsjednik sindikata Rudnika Kreka
- Senad Sejdić, predsjednik sindikata jame Mramor
- Elvir Sakić, predsjednik sindikata kopa Šikulje
- Hamdija Čokić, zamjenik predsjednika sindikata kopa Dubrave

Rudnik Kreka je jedinstveno preduzeće u sastavu holdinga Elektroprivrede BiH, a kopovi Šikulje, Dubrave i jama Mramor su pogoni u okviru Kreke koji nisu posebna pravna lica već dio jedinstvenog preduzeća Rudnik Kreka. Upravo su Zuhdija Tokić i Sinan Husić kao predsjednik granskog sindikata rudara, obojica iz Kreke, bili na čelu protesta rudara u Sarajevu u decembru 2021. godine, zbog čega Rudnik Kreka i njegov sindikat i jesu bili u fokusu ovog istraživanja tokom kojeg su uspostavljeni odnosi sa sindikalistima, upoznata njihova organizacija, unutrašnja i vanjska dinamika te stavovi oko ključnih pitanja.

PREGLED DOGAĐAJA:

Nakon godina nezadovoljstva i napetih odnosa između sindikata rudara i Elektroprivrede BiH kao vlasnika rudnika uglja Kreka, eskalacija nezadovoljstva dogodila se 23. novembra 2021. godine. U jutarnjim satima rudari su u svih 7 rudnika uglja iz sastava Elektroprivrede BiH obustavili proizvodnju nakon što je uprava Rudnika Kreka iz Tuzle objavila novi pravilnik o radnom učinku koji je vezao plaću rudara za rezultate proizvodnje te bi doveo do realnog smanjenja prihoda rudarima.⁴ Predstavnici rudara su inzistirali kako se radi o radničkom neposluhu, a ne sindikalnoj akciji, te da su rudari samostalno prekinuli rad.⁵ Neposredno nakon obustave proizvodnje, sindikati su organizirali dolazak rudara u Sarajevo ispred zgrade Vlade Federacije BiH koja je vlasnik Elektroprivrede BiH. Rudari su se u Sarajevu okupili oko 11:00. Dom naroda Parlamenta Federacije BiH odbio je zahtjev sindikata da raspravlja o stanju u rudnicima.⁶

Tokom prvog dana protesta rudari su odbili saslušati obraćanje resornog ministra Nermina Džindića te su izviždali njegov govor i okrenuli mu leđa. Ministarstvo unutrašnjih poslova Kantona Sarajevo je odbil oreagirati nakon isteka dozvoljenog vremena za skup do 18:00 te su protesti nastavljeni. Nakon što 23. novembra nije postignut sporazum s Vladom Federacije BiH, rudari su noć između 23. i 24. novembra proveli u Sarajevu ispred zgrade Vlade Federacije BiH. Ne očekujući ostanak u Sarajevu duže od jednog dana, rudari se nisu bili materijalno pripremili za ostanak vani na niskim temperaturama. Građani Sarajeva i različite organizacije su rudarima dopremili hranu, piće i deke. Sama Elektroprivreda BiH je poslala vozilo s dekama.⁷

⁴ U znak protesta svi rudnici u FBiH obustavili proizvodnju uglja, N1.ba, 23.11.2021. pristupljeno 22.12.2022.

⁵ Rudari obustavili proizvodnju u sedam rudnika u Federaciji BiH, Klix.ba, 23.11.2022., pristupljeno 22.12.2022.

⁶ Dom naroda Parlamenta FBiH odbio raspravljati o stanju u rudnicima, Klix.ba, 23.11.2021., pristupljeno 22.12.2022.

⁷ Rudarima građani donose hranu i čajeve, u vozilu Elektroprivrede stigle deke, n1.ba, 23.11.2021., pristupljeno 22.12.2022.

Pred ponoć 23. novembra rudari su odbili sastanak s federalnim premijerom Fadilom Novalićem.⁸ U noći između 23. i 24. novembra na sastanku premijera FBiH Fadila Novalića, dijela ministara i direktora EP BiH formirana je pregovaračka grupa.⁹ Drugog dana protesta započeli su pregovori između vlade i sindikata uz međusobne optužbe, razmimoilaženja i atmosferu nepovjerenja. Rudarima se na protestu pridružio i manji broj građana te muzičkih grupa.¹⁰

Rudari su se 25.11. vratili iz Sarajeva u rudnike, ali su i dalje odbijali nastaviti proizvodnju dok se njihovi zahtjevi ne ispune. Rudarske zahtjeve podržale su lokalne vlasti Tuzle i Zenice te Vlada Tuzlanskog kantona, a usprotivio im se Sindikat elektroenergetskih radnika Elektroprivrede BiH. Održani su protesti podrške rudarima u Tuzli, Zenici, brezi i Kaknju.¹¹ Direktor Elektroprivrede BiH Admir Andelija je 26.11. izjavio kako će građani ostati bez struje i grijanja jer u termoelektranama Tuzla i Kakanj nestaje uglja te da će struja poskupiti 300% ako se rudarski zahtjevi ispune. Rudarske proteste i obustavu rada smatrao je štrajkom.¹²

Sindikat je na sastanku u Tuzli 28. novembra objedinio zahtjeve i uputio ih Vladi FBiH i Parlamentu FBiH.¹³ Predstavnički dom Parlamenta FBiH je na zahtjev rudara i prijedlog federalnog premijera te klubova zastupnika raspravljao o stanju u rudnicima na sjednici 29. novembra.¹⁴ Sjednica Parlamenta imala je deklarativne i konkretne zaključke. Podržan je nastavak dijaloga između sindikata, vlade i EP BiH, naloženo utvrđivanje plana izmirenja dugovanja rudnika za doprinose uposlenika i zabrana zapošljavanja administracije u rudnicima.¹⁵ Istog dana nastavljeni su pregovori između predstavnika Vlade FBiH i sindikata.¹⁶ Nakon prvog dana pregovora Vlada FBiH je prihvatila sve zahtjeve, osim smjene direktora rudnika Kreka Huseina Trumića, smjene direktora EP BiH Admira Andelije i isplate dnevnica rudarima za vrijeme radničkog neposluha.¹⁷ Međutim, Vlada FBiH je na kraju 1. decembra 2021. godine prihvatila 10 od 11 rudarskih zahjeva upućenih 28. novembra nakon čega su protesti prekinuti, a rudari su nastavili proizvodnju.¹⁸ Jedini zahtjev rudara koji Vlada FBiH nije prihvatila bila je smjena Admira Andelije, direktora Elektroprivrede BiH.¹⁹ Potpisanim sporazumom između uprava rudnika, Elektroprivrede BiH i Samostalnog sindikata radnika rudnika Federacije BiH usuglašeno je 11 tačaka:

⁸ UŽIVO Protesti rudara u Sarajevu: U toku sastanak u zgradu Vlade FBiH, N1.ba, 23.11.2021., pristupljeno 22.12.2022.

⁹ Rudari noć proveli pod vedrim nebom, ne odustaju od zahtjeva, n1.ba, 24.11.2021., pristupljeno 22.12.2022.

¹⁰ I Letu štuke na protestima sa rudarima, pozvali i ostale građane da se pridruže, N1.ba, 24.11.2021., pristupljeno 22.12.2022.

¹¹ Rudari se okupili i u Zenici i ponovili svoje zahtjeve, podržali ih i Zeničani, N1.ba, 26.11.2021., pristupljeno 22.12.2022.

¹² Šta znače redukcije u isporuci električne energije u BiH da li će ih osjetiti građani, Klix.ba, 26.11.2022., pristupljeno 22.12.2022.

¹³ Sindikat rudara objedinjuje zahtjeve prema nadležnima, prioritet im je ostavka Admira Andelije, Klix.ba, 28.11.2021., pristupljeno 22.12.2022.

¹⁴ Zaimović; Predstavnički dom PFBiH sutra razmatra Informaciju o poziciji rudara, Klix.ba, 29.11.2021., pristupljeno 22.12.2022.

¹⁵ Ovo su zaključci rasprave u Federalnom parlamentu o stanju u rudnicima, Klix.ba, 30.11.2021., pristupljeno 22.12.2022.

¹⁶ U Vladi FBiH se održava sastanak Pregovaračkog tima o zahtjevima rudara, Klix.ba, 29.11.2021., pristupljeno 22.12.2022.

¹⁷ Rudari i Vlada postigli dogovor; Ispunjeno 10 od 13 zahtjeva, sutra nastavak, Klix.ba, 29.11.2022., pristupljeno 22.12.2022.

¹⁸ Rudari dali rok Vladi FBiH: Ispunite ove zahtjeve i vraćamo se u rudnike, Klix.ba, 28.11.2021., pristupljeno 22.12.2022.

¹⁹ Postignut dogovor Sindikata rudara i Elektroprivrede, donosimo detalje sporazuma, N1.ba, 1.12.2021., pristupljeno 22.12.2022.

1. Rudnici će uvezati staž rudarima do 1.1.2023.
2. Rudnici će primjenjivati važeći kolektivni ugovor
3. Rudnici će staviti van snage pravilnik o radnom učinku i usuglasiti sa sindikatom novi pravilnik o radu do 30.4.2022.
4. Rudnici će sspuniti ranije potpisani sporazum od 19.5.2021.
5. Rudnici će primjenjivati mjeru „prekid rada“ rudarima isključivo u skladu sa Zakonom o radu
6. Elektroprivreda BiH će zatražiti izmjenu cijene uglja od Vlade FBiH
7. Elektroprivreda BiH će rudnicima dostaviti prijedlog Ugovora o isporuci uglja za 2022. godinu po cijeni većoj za 20%
8. Elektroprivreda BiH i rudnici će obezbijediti sredstva za penzionisanje svih radnika koji će steći uslove za penziju do kraja 2022.
9. Elektroprivreda BiH i Rudnik uglja „Gračanica“ iz Gornjeg Vakufa će nastaviti provođenje aktivnosti za otvaranje zamjenskog kapaciteta PK Dminjače
10. Rudnici i sindikat će utvrditi metodologiju plaćanja dnevnica za sve radnike u toku obustave rada
11. Elektroprivreda BiH će u roku od 7 dana smijeniti Direktora rudnika Kreka Tuzla.²⁰

Iz sporazuma je vidljivo kako su se Elektroprivreda BiH i uprave rudnika obavezale u suštini ispoštovati ranije sporazume i ponašati se u skladu sa zakonom. Novo što je sporazum donio bilo je povećanje cijene uglja, povlačenje pravilnika o radnom učinku, smjena direktora Rudnika Kreka te isplata dnevnica rudarima za vrijeme obustave rade.

Prije protesta, za vrijeme protesta i nakon njih unutar sindikata Rudnika Kreka odvijala se unutrašnja dinamika između različitih grupa u rudnicima i mimo njih, a sindikat se suočio s mnogobrojnim izazovima prilikom koordinacije protesta i pregovora s vladom. Radilo se o jedinstvenom slučaju u Bosni i Hercegovini da su sindikati uspjeli ostati jedinstveni, koordinirati radnički neposluh, istrajati u svojim zahtjevima te na kraju ishoditi njihov prihvaćanje od strane vlasti.

USLOVI RADA U RUDNIKU KREKA

Svi intervjuirani sindikalisti se slažu da su uslovi rada u površinskim kopovima Šikulje i Dubrave te jami Mramor nezadovoljavajući, iako se njihova mišljenja razlikuju u ocjeni težine stanja. Također, svi intervjuirani sindikalisti se slažu da je daleko teže rudarima u jami nego rudarima na površinskom kopu, zbog prije svega podzemnog rada i psihološkog pritiska takvog rada. Zuhdija Tokić ističe kako se u jami Mramor ugalj kopa ručno jer mehanizovano čelo već godinama nije u funkciji. Opasnost na površinskim kopovima prema Tokiću predstavljaju velike težine mehanizacije teške i do 1000 tona.²¹ Hamdija Čokić je uslove rada na kopu Dubrave ocijenio kao „i jesu teški i nisu teški“, u smislu da ako rudar voli taj posao, nije mu teško, ali ako se ne pronalazi u tom poslu, brzo ga napušta. Kao najveće opasnosti naveo je klizišta i prodore vode. U uslovima bez kiše smatra da posao nije opasan, ali da je izuzetno prljav i da poslije svakog radnog dana rudarima treba kupanje. Istaknuo je da je oprema na

²⁰ Sporazum, broj 01-09-38028/21 JP EP BiH, Sarajevo 01.12.2021.

²¹ Intervju sa Zuhdijom Tokićem, predsjednikom Sindikata Rudnika kreka, 13.4.2022.

kopovima stara preko 50 godina, da nema nove nabavke ključne opreme nego samo remontu.²² Senad Sejdić se ne slaže s tvrdnjom kako je rad u rudniku jednak smrtnoj presudi, ali ističe kako su uslovi u jami Mramor teški te da je rad sličan onome od prije 50 ili 100 godina, bez tehnološkog napretka. Ističe kako rudari kopaju ugalj krampom i lopatom, u rizičnim uslovima, u polumraku, u zagušljivim uslovima, stiješnjeni, s opremom starijom od 30 godina te da zbog teških uslova rada imaju veću beneficiju na staž od rudara na površinskim kopovima. Od suvremene opreme ističe postojanje transportnog sistema u vidu traka, jer ugalj iz rudnika više ne izvlače konji ili lokomotive. Provjetravanje jame smatra sigurnim, ističe kako nema metana te da je ugljena prašina „pod kontrolom“.²³

Intervjuirani sindikalisti se također slažu da uslovi rada nisu smrtonosni te da veće nesreće sa težim posljedicama nisu uobičajene. Za razliku od Čokića i Sejdića, Elvir Sakić uslove rada smatra „nikakvim“ te ističe problem nedostatka zaštite na radu i opreme za zaštitu na radu. Tvrdi da u jami Šikulje rudari sami kupuju svoja radna odijela te optužuje inženjerski kadar da namjerno otežava rad rudarima mjerama poput skraćivanja vremena koje rudari imaju da se raspreme i okupaju. Osim toga, ističe kako u lošim uslovima zaštite na radu uprava svejedno svaku nesreću proglašava krivnjom rudara. Kao ilustrativan primjer navodi da kada radnika nešto udari u glavu, a imao je šljem, postavlja se pitanje da li je imao rukavice te da se ne postavlja pitanje zašto je rukovodilac radnika poslao na mjesto na kome je stradao već se i to prema Sakiću smatra krivnom radnika. Stanje zaštite na radu smatra toliko lošim da kada bi se primijenili svi zakonski propisi, Šikulje i Dubrave bi bile zatvorene te da se prateći sve propise ne bi iskopala ni tona uglja.²⁴

Osim toga, intervjuirani sindikalisti se slažu da rudnici ne raspolažu vlastitom opremom već su prisiljeni iznajmljivati je. Sakić tvrdi da uprava Šikulja kanibalizira opremu te rastavlja i nove mašine kako bi imala rezervne dijelove za stare mašine.²⁵ Senad Sejdić ulazak privatne mehanizacije u rudnike smatra „nužnim zlom“ i tvrdi da rudnici bez vlastite opreme ako ne bi došla privatna mehanizacija ne bi mogli ostvarivati proizvodnju.²⁶

Prema intervjuiranim sindikalistima jedan od većih problema u rudnicima je manjak proizvodnog osoblja što se odražava na uslove rada jer nedovoljan broj radnika mora obavljati jednak broj poslova. Prema Zuhdiji Tokiću, rudari se osjećaju bezperspektivno, pod strahom od stečaja i zatvaranja rudnika te odlaze iz rudnika na druge poslove u BiH i inostranstvu. Tokić tvrdi da se broj uposlenika Rudnika Kreka od 2009. godine kada su rudnici ušli u sastav Elektroprivrede BiH smanjio sa oko 4000 na oko 1900 u 2022. godini s tendencijom smanjenja na oko 1500 u 2023. godini. Tvrdi da najrigidnija sistematizacija predviđa 1750 radnika te da će se broj radnika u Rudniku Kreka smanjiti ispod toga.²⁷ Hamdija Čokić smatra da veliki problem za upravu predstavlja značajan broj invalida rada u rudnicima koji su uposlenici, ali ne mogu obavljati uobičajene poslove pa je dodatno zaposleno još osoba. Međutim, Čokić tvrdi da sindikat ne dozvoljava otpuštanje invalida rada već zahtijeva njihovo zbrinjavanje.²⁸ Elvir Sakić međutim smatra kako postoji i višak i manjak radnika i da uprava ne radi ništa da kadrove prerasporedi. Po njemu, na Šikuljama nedostaje nekvalifikovanih radnika zbog čega ne rade dvije bagerske jedinice.²⁹

²² Intervju sa Hamdijom Čokićem, zamjenikom predsjednika sindikata kopa Dubrave, 3.9.2022.

²³ Intervju sa Senadom Sejdićem, predsjednikom sindikata jame Mramor, 31.5.2022.

²⁴ Intervju sa Elvirom Sakićem, predsjednikom sindikata kopa Šikulje, 22.8.2022.

²⁵ Intervju sa Elvirom Sakićem, predsjednikom sindikata kopa Šikulje, 22.8.2022.

²⁶ Intervju sa Senadom Sejdićem, predsjednikom sindikata jame Mramor, 31.5.2022.

²⁷ Intervju sa Zuhdijom Tokićem, predsjednikom Sindikata Rudnika kreka, 13.4.2022.

²⁸ Intervju sa Hamdijom Čokićem, zamjenikom predsjednika sindikata kopa Dubrave, 3.9.2022.

²⁹ Intervju sa Elvirom Sakićem, predsjednikom sindikata kopa Šikulje, 22.8.2022.

Prema Sakiću, osjećaj bezperspektivnosti i nepravde potiče radnike na napuštanje rudnika. Za sebe kaže da razmišlja o odlasku u Njemačku iako ima platu gotovo dvostruku od BH prosjeka. Optužuje upravu da namjerno stvara osjećaj bezperspektivnosti kako bi radnici napuštali rudnike. Također, Sakić neposredno priznaje kako smatra da u rudnicima ima kadrova nepotrebne struke, ali da sindikat nije zaposlio ove ljude već je to uradila uprava koja je sad dužna i da ih zbrine.³⁰

Iz razgovora sa sindikalistima jasno je da je rudarski posao težak i neugodan te da su uslovi rada neprimjereni 21. stoljeću i suvremenoj rudarskoj proizvodnji u tehnološki naprednijim rudnicima. Kao najveći problem postavlja se stanje opreme i starost opreme u rudnicima koja je neodgovarajuća za zadatke postavljene pred rudnike. Hamdija Čokić smatra da je s postojećom opremom starom oko 50 godina nemoguće povećati proizvodnju. Očito je kako su loši uslovi rada dodatno revoltirali rudare i potakli ih na proteste jer nisu željeli u lošim uslovima raditi za manje novca nego do tada.

Ono čime sindikalisti načelno jesu zadovoljni su primanja rudara koja smatraju solidnim za naše uslove, ali ipak nedovoljnim s obzirom kakav je posao u pitanju. Ono što sindikaliste posebno revoltira su veće plate za iste poslove u lakšim uslovima rada u EP BiH.³¹ Tako radnici unutar istog holdinga, to jest EP BiH, imaju različita plate s obzirom u kojem dijelu holdinga rade, što i nije neuobičajena poslovna praksa. Međutim, ono što jeste problematično je odnos plate i uslova rada u rudnicima čime su sindikalisti nezadovoljni. Elvir Sakić tvrdi kako mu je psihološki teško pao trenutak na protestima u Sarajevu kada mu je jedan penzioner donio čorbu, a on je u tom trenutku imao platu od 1800 KM što je nekoliko puta više od minimalne penzije.³²

DOGAĐANJA NA PROTESTIMA

Kao osnovni okidač radničkog nezadovoljstva koji je doveo do obustave rada i odlaska u Sarajevo Zuhdija Tokić navodi višegodišnje zapuštanje rudnika od strane Elektroprivrede BiH koja je po Tokiću od rudnika „oduzela mehanizaciju“, optuživala rudare da uništavaju opremu, a zatim pokušala vezati platu za uspješnost proizvodnje. Rudari su ovo smatrali krajnjom nepravdom i odlučili su se na obustavu rada.³³

Senad Sejdić smatra da su Elektroprivreda BiH i vlada FBiH namjerno pokušali smanjiti prava rudara u Rudniku Kreka kao test koliko je sindikat jak i borben, koliko podršku ima te koliko će se ugroziti stanje u rudnicima u slučaju prestanka proizvodnje.³⁴ Elvir Sakić također smatra da rudari nikad ne bi mogli ispuniti radni učinak s mehanizacijom, brojnošću i uslovima rada koje imaju te da bi im se zbog toga po novom pravilniku plaće smanjile.³⁵

Prema Senadu Sejdiću, sindiakti su odlučili otići u Sarajevo na proteste zbog ranijih iskustava kada obustave proizvodnje u pojedinim rudnicima nisu donosile rezultate. Kada bi štrajkao pojedini rudnik, u rudnike ne bi došao niko od vlasti i vlasnika, ništa ne bi bilo riješeno. Zbog toga, Sejdić smatra, sindikat je donio odluku da ode u Sarajevo kako bi animirao javnost, izvršio pritisak na vlasti i označio

³⁰ Intervju sa Elvirom Sakićem, predsjednikom sindikata kopa Šikulje, 22.8.2022.

³¹ Intervju sa Hamdijom Čokićem, zamjenikom predsjednika sindikata kopa Dubrave, 3.9.2022.

³² Intervju sa Elvirom Sakićem, predsjednikom sindikata kopa Šikulje, 22.8.2022.

³³ Intervju sa Zuhdijom Tokićem, predsjednikom Sindikata Rudnika kreka, 13.4.2022.

³⁴ Intervju sa Senadom Sejdićem, predsjednikom sindikata jame Mramor, 31.5.2022.

³⁵ Intervju sa Elvirom Sakićem, predsjednikom sindikata kopa Šikulje, 22.8.2022.

Vladu FBiH kao krivca i stranu u pregovorima. Prema Sejdiću, upravni odbor sindikata je donio odluku da se ode na proteste te da oni traju do ispunjenja zahtjeva.³⁶

Kao jedan od bitnijih razloga za uspjeh protesta Tokić smatra to što je sindikat rudara uspio spriječiti Elektroprivredu BiH da okrene građane protiv sindikata različitim prijetnjama, lažima i ucjenama poput upozorenja EP BiH da će zbog rudarskih protesta stanovništvo ostati bez struje, a Tuzla bez grijanja. Tokić ovo smatra lažima i tvrdi da bi se rudari vratili na posao da je to bila istina. Razočaran je što sindikat nije dobio veću podršku akademske zajednice u raskrinkavanju ove tvrdnje.³⁷ Podršku naroda te sugrađana i rudarskih porodica Senad Sejdić također smatra bitnom u pregovorima. Prema Sejdiću, na protestima nakon povratka iz Sarajeva pred rudnicima je bilo između 10.000-15.000 ljudi s transparentima "Nedajte im ćumura" iz čega se mogla iščitati podrška obustavi proizvodnje i sindikatu u pregovorima s vladom. Sejdić ne isključuje da su obustava grijanja u Tuzli i mjestimični prekidi u snabdijevanju električnom energijom bili namjerni te da je „bilo za očekivati i krupnije poteze“ od strane EP BiH.³⁸ S druge strane, Elvir Sakić je na protestima očekivao direktnu podršku raznih grupa nezadovoljnih građana, prije svega penzionera i studenata, što se nije dogodilo.³⁹

Rudari su u Sarajevu dobili materijalnu pomoć građana, Civilne zaštite, EP BiH i drugih te su prema Tokiću u Sarajevu mogli ostati „do daljnjeg“ s obzirom koliko su hrane i deka imali. Osim materijalne pomoći u Sarajevu, Tokić smatra kako je sva druga podrška prije svega bila verbalna.⁴⁰ Hamdija Čokić smatra kako je šira zajednica podržala rudare, posebno u trenutku kada su otišli u Sarajevo.⁴¹

Prema Hamdiji Čokiću, rudari nisu očekivali ostanak u Sarajevu preko noći te su smatrali da će uprava i vlasti popustiti čim dođu u Sarajevo. Kako je vrijeme odmicalo, a rješenje se nije pronalazilo, među rudarima se pojavila nervoza jer je postalo očiglednije da će ostati napolju tokom zimske noći. Čokić tvrdi da dio rudara nije bio ni pripremljen za ostanak te da je važna bila podrška koju su dobili u vidu hrane, vreća za spavanje i deka. Čokić tvrdi kako je ta noć u Sarajevu ostavila dugotrajne psihološke posljedice na rudare te da, iako su nastavili život i nakon toga, danas ih revoltira pomisao na tu noć te da je nikada neće zaboraviti.⁴² Efekti hladnoće su samo dodatno pojačali osjećaj nepravde, zaboravljenosti i nebrige Elektroprivrede BiH i vlasti prema rudarima. Ostanak na hladnoći se odrazio na sve intervjuirane sindikaliste. Senad Sejdić tvrdi da mu je tu noć u Sarajevu bilo teže nego u rovu za vrijeme rata.⁴³

Tokić smatra kako je veliko jedinstvo rudara bilo ključno za uspjeh protesta jer ni u jednom rudniku proizvodnja nije počela dok nije potpisan sporazum. S tim se slaže i Hamdija Čokić koji organizaciju protesta smatra preciznom i dobrom jer nije bilo incidenata.⁴⁴ Elvir Sakić tvrdi kako je uprava pokušavala pokrenuti proizvodnju u Šikuljama te da su članovi višeg menadžmenta lično dolazili na kop i sami pokušali pokrenuti proizvodnju, ali da su ih rudari spriječili.⁴⁵

³⁶ Intervju sa Senadom Sejdićem, predsjednikom sindikata jame Mramor, 31.5.2022.

³⁷ Intervju sa Zuhdijom Tokićem, predsjednikom Sindikata Rudnika kreka, 13.4.2022.

³⁸ Intervju sa Senadom Sejdićem, predsjednikom sindikata jame Mramor, 31.5.2022.

³⁹ Intervju sa Elvirom Sakićem, predsjednikom sindikata kopa Šikulje, 22.8.2022.

⁴⁰ Intervju sa Zuhdijom Tokićem, predsjednikom Sindikata Rudnika kreka, 13.4.2022.

⁴¹ Intervju sa Hamdijom Čokićem, zamjenikom predsjednika sindikata kopa Dubrave, 3.9.2022.

⁴² Intervju sa Hamdijom Čokićem, zamjenikom predsjednika sindikata kopa Dubrave, 3.9.2022.

⁴³ Intervju sa Senadom Sejdićem, predsjednikom sindikata jame Mramor, 31.5.2022.

⁴⁴ Intervju sa Zuhdijom Tokićem, predsjednikom Sindikata Rudnika kreka, 13.4.2022.

⁴⁵ Intervju sa Elvirom Sakićem, predsjednikom sindikata kopa Šikulje, 22.8.2022.

U pokušaju zadržavanja apolitičnosti protesta sindikat prema Zuhdiji Tokiću nije dozvolio ni jednom političaru da se obraća na rudarskim protestima.⁴⁶

Zuhdija Tokić tvrdi kako su rudari u Sarajevu smatrali zgradu Vlade FBiH simbolom države te da nisu dozvolili bilo kakav incident i oštećenje te zgrade.⁴⁷ Elvir Sakić same proteste i pregovore opisuje nešto kaotičnije, tvrdeći da rudari nisu dozvoljavali sindikatu da počne pregovore jer su bili previše bijesni i frustrirani te da je sindikat počeo pregovore „iza paravana“. Sakić smatra da nije bilo fer što je 4500 rudara na inicijativu jednog pojedinca iz Kaknja okrenulo leđa resornom ministru i izviždalo ga te da je odmah trebalo uspostaviti dijalog i pregovarati. Smatra nelogičnim da se ide na proteste, a odbija se pregovarati.⁴⁸ Ovdje se može vidjeti veća razina mudrosti među sindikatом nego među rudarima te da je sindikat uspio imati lidersku ulogu u protestima te pretvorio proteste ne u izražavanje gnjeva nego u pregovore zbog čega su u suštini i bili uspješni.

Prema Senadu Sejdiću, odluku o povratku iz Sarajeva sindikat je donio 24. decembra zbog teških uslova, hladnoće i zdravlja rudara, kako ne bi još jednu noć ostali na otvorenom.⁴⁹ Elvir Sakić tvrdi da su protesti bili mirni i uz minimalno obezbjeđenje, ali da su sindikalisti imali dojavu da će se na proteste infiltrirati određene grupe kako bi izazvale nemire i nasilje, te da je i to bio jedan od razloga za povratak iz Sarajeva. Također, Sakić tvrdi da dio rudara nije rado prihvatio povratak iz Sarajeva bez ispunjenih uslova zbog kojih su i došli u Sarajevo, vjerojatno poimajući to kao poraz protesta.⁵⁰

ZADOVOLJSTVO POSTIGNUTIM SPORAZUMOM

Sindikalisti su općenito veoma zadovoljni postignutim sporazumom, prije svega što je ispunjeno sve što su tražili, osim smjene direktora Elektroprivrede BiH Admira Andelije. Ispunjenje 10 od 11 zahtjeva može se smatrati potpunom pobjedom sindikata rudara i ispunjenjem svih suštinskih zahtjeva. Sindikalisti su ponosni na potpisani sporazum kojeg je u originalnoj verziji Zuhdija Tokić uokvirio i postavio na zid u svojoj kancelariji predsjednika sindikata u zgradi uprave Rudnika Kreka.

Pitanje smjene Admira Andelije je čini se za mnoge rudare i sindikaliste bilo personalno pitanje jer su se njegovim ponašanjem i izjavama našli lično uvrijeđeni. Zuhdija Tokić je istakao kako u početku nije bio zadovoljan sporazumom upravo iz razloga jer Andelija nije bio smijenjen te da je ostao pod zaštitom politike. Međutim, i sam Tokić ističe kako su svi radnički zahtjevi zapravo ispunjeni. Ono čime Tokić nije zadovoljan jeste sama sprovedba potpisanog sporazuma te da rudari na primjer i dalje čekaju 6 do 8 mjeseci na penziju.⁵¹ Elvir Sakić ističe kako je Andelija ostao pod opravdanjem nacionalnih političkih sporova jer bi, prema Sakiću, u slučaju njegove smjene na to mjesto došao Hrvat, a time bi se po njegovim riječima „izgubila država“ te da je Vlada FBiH obećala smijeniti Andeliju nakon izbora.⁵² Iz ovoga se, ako je točno, može iščitati da su vlasti u pregovorima aludirale na patriotska i nacionalna osjećanja kako bi, iz svog interesa, nagovorile sindikat da odustane od zahtjeva za smjenom Andelije i na kraju u tome uspjele. Očigledno je da i sindikat nije pretjerano inzistirao na smjeni Andelije te da nije želio ili mogao samo na tom zahtjevu nastaviti proteste. Prioritet su očigledno bili drugi zahtjevi.

⁴⁶ Intervju sa Zuhdijom Tokićem, predsjednikom Sindikata Rudnika kreka, 13.4.2022.

⁴⁷ Intervju sa Zuhdijom Tokićem, predsjednikom Sindikata Rudnika kreka, 31.10.2022.

⁴⁸ Intervju sa Elvirom Sakićem, predsjednikom sindikata kopa Šikulje, 22.8.2022.

⁴⁹ Intervju sa Senadom Sejdićem, predsjednikom sindikata jame Mramor, 31.5.2022.

⁵⁰ Intervju sa Elvirom Sakićem, predsjednikom sindikata kopa Šikulje, 22.8.2022.

⁵¹ Intervju sa Zuhdijom Tokićem, predsjednikom Sindikata Rudnika kreka, 13.4.2022.

⁵² Intervju sa Elvirom Sakićem, predsjednikom sindikata kopa Šikulje, 22.8.2022.

Kao jedan od najvažnijih uspjeha rudarskih protesta Senad Sejdić ističe ukidanje samovolje uprave u rudnicima jer je nakon protesta uprava, te posredno i vlasnik u vidu EP BiH, postao svjestan kako protiv sebe ima organiziran i jedinstven sindikat koji ima i želju i mogućnost da se suprotstavi upravi te stvori političke probleme za Vladu BiH. Nakon protesta, prema Sejdiću, uprava rudnika poštuje sva radnička prava u vidu prihoda, poput isplate plaća, regresa, toplog obroka i slično.⁵³

Sindikalisti se općenito slažu da imaju među najkvalitetnijim kolektivnim ugovorima u Bosni i Hercegovini, ali misle da su po pravima ispod prava radnika u Elektroprivredi BiH.⁵⁴ Ono što zabrinjava dio sindikalista, prije svega Zuhdiju Tokića i Senada Sejdića, jeste rast životnih troškova u Bosni i Hercegovini te pitanje kako taj rast pokriti povećavanjem plaća da se životni standard rudara ne bi smanjivao. Prema Senadu Sejdiću, rudari bi trebali imati za 20% od 30% veću plaću od prosječne u Bosni i Hercegovini, ali da je u posljednjih nekoliko godina prosjek dostigao njihove plate. Tvrdi da su na pregovorima ponudili EP BiH da rudnicima da kolektivni ugovor radnika EP BiH i da bi ga sindikati potpisali i bez čitanja, ali da je EP BiH ovo odbila svjesna kako rudari imaju manje prava od radnika EP BiH. Kolektivni ugovor doživljavaju kao osnovu radničkih prava jer se prema Senadu Sejdiću uprava uvijek drži minimuma prava iz kolektivnog ugovora i ne prekoračuje ih.⁵⁵ Elvir Sakić također smatra primanja rudara po kolektivnom ugovoru solidnima, pogotovo za neškolovalne kadrove te smatra da su u rudnicima primanja visokoškolovalanih kadrova niska. Također smatra da je dio rudara nezadovoljan platama zbog neracionalnog trošenja plata i zaduživanja u vidu kredita.⁵⁶

PITANJE ORGANIZACIJE RADNIČKOG NEPOSLOHA I PROTESTA

Nakon uvođenja pravilnika o radnom učinku u Rudniku Kreka svih 7 rudnika uglja u sastavu Elektroprivrede Bosne i Hercegovine je obustavilo proizvodnju putem radničkog neposluha, u roku od nekoliko sati ili manje. Rudari su odbili raditi i proizvodnja je zaustavljena. Radilo se o neformalnom obliku štrajka koji nije podlijezao uobičajenim propisima o štrajku. Na direktno pitanje da li rudari imaju pravo na obustavu rada po kolektivnom ugovoru predsjednik sindikata rudnika Kreka Zuhdija Tokić odgovorio je protupitanjem ima li uprava pravo raditi to što radi, čime je indirektno implicirao da obustava rada nije legalna metoda sindikalne borbe.⁵⁷ Međutim, masovna i opća obustava rada dovela je uprave pred svršen čin i nemogućnost bilo kakve akcije. Uprava nije mogla otpustiti sve uposlenike niti je mogla pokrenuti disciplinski postupak protiv svih uposlenika jer bi to izazvalo još veće ogorčenje i potencijalnu eskalaciju nezadovoljstva. Na ovaj način su rudari, oslonjeni na svoje jedinstvo i brojnost, uspjeli izvršiti pritisak na upravu i putem nelegalnih metoda borbe te na kraju postići i to da im se za vrijeme provedeno u radničkom neposluhu isplate dnevnice.

Zuhdija Tokić smatra kako je radnički neposluh i mogao uspjeti zbog velikog jedinstva rudara u svim rudnicima jer proizvodnja nigdje nije počela dok nije potpisan jedinstven sporazum za sve rudnike. O jedinstvu rudara svjedoči i tvrdnja Zuhdije Tokića da je više rudara htjelo otići u Sarajevo na protest nego što ih je sindikat mogao prevesti.⁵⁸

Sindikalna organizacija protesta u Sarajevu i vođenje pregovora koji su uslijedili od strane sindikata je nesporna. Međutim, sindikalisti direktno negiraju izazivanje i poticanje radničkog neposluha,

⁵³ Intervju sa Senadom Sejdićem, predsjednikom sindikata jame Mramor, 31.5.2022.

⁵⁴ Intervju sa Hamdijom Čokićem, zamjenikom predsjednika sindikata kopa Dubrave, 3.9.2022.

⁵⁵ Intervju sa Senadom Sejdićem, predsjednikom sindikata jame Mramor, 31.5.2022.

⁵⁶ Intervju sa Elvirom Sakićem, predsjednikom sindikata kopa Šikulje, 22.8.2022.

⁵⁷ Intervju sa Zuhdijom Tokićem, predsjednikom Sindikata Rudnika Kreka, 29.11.2021.

⁵⁸ Intervju sa Zuhdijom Tokićem, predsjednikom Sindikata Rudnika kreka, 13.4.2022.

zajednički ga ocjenjujući kao spontanog. Ove tvrdnje imaju i legalne posljedice jer bi sindikalisti mogli snositi zakonsku odgovornost da su potakli i organizirali radnički neposluh koji nije bio legalan metod sindikalne borbe. Realno je nemoguće da se u svih 7 rudnika u isto vrijeme istog dana dogodio radnički neposluh bez organizacije i koordinacije od strane nekoga, minimalno u svojstvu prijenosa informacija i širenja ideje o radničkom neposluhu. Sindikat je mogao potaknuti i organizirati radnički neposluh „iza scene“, prenoseći informacije i ideje, ali bez direktnog učešća u pokretanju neposluha i bez direktnog pozivanja na neposlug, a nakon toga preuzeti ulogu organizatora protesta u Sarajevu i pregovarača s vlastima i upravama. Ovo se po svemu sudeći tako i dogodilo.

Hamdija Čokić, zamjenik predsjednika sindikata kopa Dubrave, smatra kako je do protesta došlo postupno te da je sindikat ranije upozoravao na nezadovoljstvo novim pravilnikom o radnom učinku.⁵⁹ Ovo pokazuje kako je sindikat bio svjestan da postoji mogućnost donošenja pravilnika te da se mogao na to pripremati. Prema tvrdnjama Senada Sejdića, predsjednika sindikata jame Mramor, sindikat nije imao ni potrebe poticati radnički neposluh zbog ogromnog ogorčenja rudara stanjem u rudnicima, odnosom uprave, Elektroprivrede BiH i pokušajima smanjenja već stečenih prava. Tvrdi kako su se radnici sami odlučili na neposluh da podrže sindikat, što opet svjedoči o povezanosti neposluha i sindikata.⁶⁰ Elvir Sakić, predsjednik sindikata kopa Šikulje ispravno ukazuje na to da sindikat sam ni ne može direktno organizirati radnički neposluh, ako radnici to ne žele i nemaju povjerenja u sindikat. Prema Sakiću, da je sindikat pokušao organizirati radnički neposluh, a radnici odbili, organizatori bi bili kažnjeni različitim disciplinskim mjerama. Radnički neposluh je i mogao uspjeti kao metoda pritiska samo u uslovima jedinstva, dobre povezanosti i solidarnosti kada ni u jednom rudniku nije pokrenuta proizvodnja ni u jednoj smjeni.⁶¹

Rudari i sindikat su morali biti međusobno povezani da bi metoda pritiska radničkim neposluhom uspjela, iako sindikat nije morao direktno „narediti“ pokretanje radničkog neposluha. U krajnjem slučaju, da nije bilo sindikata da organizira proteste i vrši pregovore, radnički neposluh bi bio besmislen jer se ne bi uspjele ishoditi nikakve koncesije iz tog čina. Osim toga, postavljanje sindikata na čelo cijelog pokreta nakon obustavljanja proizvodnje dovelo je do jedinstvenih pregovora i spriječilo upravu, vlasnika i vlasti da razbiju cijeli pokret pojedinačnim pritiscima, ustupcima i pregovorima s pojedinim rudnicima i kopovima i jamama.

ODNOSI SINDIKATA S ELEKTROPRIVREDOM

Prije protesta, za vrijeme protesta i nakon njih, odnosi između Sindikata Rudnika Kreka i Elektroprivrede BiH kao vlasnika Rudnika Kreka bili su loši i nepovjerljivi. Zuhdija Tokić je otvoreno rekao kako sindikat nikada nije i ni danas ne vjeruje EP BiH kao vlasniku jer smatra da EP zapušta Rudnik Kreka. Jedna od glavnih točki sporenja je odnos EP BiH prema radnicima u rudnicima koji imaju manje plaće od radnika na istim poslovima u EP BiH. Osim toga, sindikat opravdano sumnjiči EP BiH za izvlačenje kapitala iz rudnika jer rudnici prodaju ugalj EP BiH ispod proizvodne cijene. Tokić smatra kako EP BiH spašava elektroenergetski sektor na račun rudnika, a onda proglašava rudnike gubitcima i umanjuje rudarima radnička prava jer su rudnici u gubitku. Smatra kako kako EP uživa u privilegijama na račun rudnika.⁶²

⁵⁹ Intervju sa Hamdijom Čokićem, zamjenikom predsjednika sindikata kopa Dubrave, 3.9.2022.

⁶⁰ Intervju sa Senadom Sejdićem, predsjednikom sindikata jame Mramor, 31.5.2022.

⁶¹ Intervju sa Elvirom Sakićem, predsjednikom sindikata kopa Šikulje, 22.8.2022.

⁶² Intervju sa Zuhdijom Tokićem, predsjednikom Sindikata Rudnika kreka, 13.4.2022.

Odnosi su također loši između sindikata rudara i sindikata radnika u Elektroprivredi BiH koji je na strani EP BiH u sukobima sa rudarskim sindikatima i ne prakticira međusobnu radničku solidarnost. Zuhdija Tokić optužuje ovaj sindikat da je pokušao organizirati radnike EP BiH protiv rudara. Istovremeno Tokić tvrdi da njihov sindikat nikada nije stao na put zahtjevima radnika EP BiH.⁶³ Osim sindikata rudara, u Rudniku Kreka, konkretno na kopu Šikulje, postoji još jedan sindikat strukovnih radnika za koji Elvir Sakić tvrdi kako je osnovan od strane EP BiH da razbije jedinstvo sindikata rudara te da je u tom sindikatu oko 70 radnika kojima je obećano napredovanje.⁶⁴

Personalno su odnosi između sindikalista i direktora EP BiH Admir Andelije posebno loši i dio intervjuisanih sindikalista se posebno pronašao uvrijeđenim izjavom Andelije da je normalno da rudari kopaju ugalj rukama- „Pa neće valjda nogama.“ Tu izjavu se ne može pronaći online i niko od sindikalista nije precizno rekao kada je ona izrečena. Tekstovi koji je spominju se najčešće pozivaju na izvore drugog reda. Vjerovatno se radi o izmišljenoj izjavi, koja je međutim dobro opisala odnos Elektroprivrede BiH prema rudnicima koji sindikalisti smatraju neprimjerenim. Tokić tvrdi da je ta navodna izjava osnažila rudare da istraju u protestima. Andelijin rad smatra „skandaloznim“ i u cilju „ispunjavanja želja“ sistema koji ga je postavio. Smatra kako Andelija ne radi u interesu kompanije kojom upravlja već u interesu politike koja ga je postavila na funkciju direktora EP BiH.⁶⁵ Jednako misli i Elvir Sakić koji tvrdi da su i svi generalni direktori Rudnika Kreka također na strani EP BiH, a ne rudnika kojim upravlja.⁶⁶

U intervjuu za Face TV 27. decembra 2021. Admir Andelija je pokušao napraviti razdor unutar sindikata tvrdeći kako je Zuhdija Tokić od njega zahtijevao da otpusti 600 ljudi iz administracije rudnika po spisku koji bi mu Tokić dostavio. Da li se ovo zaista dogodilo, ne može se točno reći, ali iznošenje ovih tvrdnji javno je moglo samo narušiti međusobne odnose između uprave EP BiH i sindikata te potkopati povjerenje dijela uposlenika rudnika u sindikat. Osim toga, u istom intervjuu Andelija je pokušao sukobiti rudare različitih rudnika tvrdeći kako bi po novom pravilniku rudari rudnika Gračanica imali veće plate, a prosvjeduju protiv pravilnika. Andelija također tvrdi da je u rudnicima višak administracije, a manjak proizvodnog osoblja, dok se sindikat slaže da je manjak proizvodnog osoblja. Optužio je sindikat za „simbiozu“ s upravama rudnika koje su, prema Andeliji, postavljale lokalne politike. Osim toga, optužio je sindikat za političnost. Negirao je da EP BiH namjerno uništava rudnike. Sindikat je optužio za svjesno uništavanje rudnika i elektroenergetskog sektora te pokušaj povećanja cijene električne energije za 60 posto. Prema Andeliji, sindikat je tokom protesta povećavao broj zahtjeva sa 4 na 11. Tvrdio je da štiti građane od sindikata.⁶⁷ Ne ulazeći u točnost iznesenih tvrdnji, može se zaključiti kako su one potpuno oprečne tvrdnjama koje iznosi sindikat te da se uprava EP BiH i sindikati nalaze na potpuno različitim pozicijama po gotovo svim pitanjima, te da su međusobni odnosi opterećeni mnoštvom međusobnih optužbi.

Senad Sejdić smatra odnos EP BiH prema rudnicima „maćehinskim“ te optužuje vlasnika, to jest EP BiH da verbalno blati svoj kapital, to jest rudnike, različitim izjavama o neradu, uništavanju mašina i slično. Za razliku od ostalih intervjuiranih sindikalista, Senad Sejdić ima najpomirljiviji odnos prema Admiru Andeliji lično i njegovu navodnu izjavu o kopanju rukama naziva „problematičnom“ i „stilom javnog nastupa“, iako se radilo o navodnoj izjavi vezanoj direktno za njegov pogon, to jest jamu Mramor. O izjavi kaže: „Nije nam draga jedna takva izjava, ali možemo prihvatiti da je to trenutak slabosti i okolnosti u kojima je data“. Zašto Senad Sejdić ima tako pomirljiv odnos prema Admiru Andeliji, nije

⁶³ Intervju sa Zuhdijom Tokićem, predsjednikom Sindikata Rudnika kreka, 13.4.2022.

⁶⁴ Intervju sa Elvirom Sakićem, predsjednikom sindikata kopa Šikulje, 22.8.2022.

⁶⁵ Intervju sa Zuhdijom Tokićem, predsjednikom Sindikata Rudnika kreka, 13.4.2022.

⁶⁶ Intervju sa Elvirom Sakićem, predsjednikom sindikata kopa Šikulje, 22.8.2022.

⁶⁷ Andelija: PRedlažem ostavku Husića, Tokića, Džindića i mene, Youtube, 27.12.2021., pristupljeno 28.12.2022.

poznato. Međutim, njegov odnos je općenito pomirljiv i nije sklon sukobljavanju sa EP BiH, politikom, menadžmentom i drugim grupama.⁶⁸

Kada su sindikalisti direktno u pregovorima sa EP BiH i vlastima, Sejdić tvrdi kako su pregovori „rijetko prijateljski, ali korektni“, bez uvreda i svađa, te da se zasnivaju na međusobnom ubjeđivanju. Međutim, Elvir Sakić tvrdi kako Senad Sejdić nije učestvovao u pregovorima u Sarajevu tokom posljednjih protesta te da ne može znati kakvi su ti pregovori.⁶⁹

ČLANSTVO I ODNOSU UNUTAR SINDIKATA

Za razliku od gotovo svih sindikata u Bosni i Hercegovini, sindikat u Rudniku Kreka ima visok udio uposlenika u članstvu sindikata. Procenat uposlenika Rudnika Kreka koji su članovi sindikata kreće se između 90% i 98%. Nakon što je Zuhdija Tokić došao na čelo sindikata 2016. godine, provedena je revizija članstva kada je sindikat zatražio od uposlenika da se ponovo izjasne žele li bi članovi sindikata. Tada se izjasnilo 96,7%, a danas je 91,3% uposlenika Kreke u sindikatu. Od oko 2000 radnika njih je oko 1825 u sindikatu, prema Zuhdiji Tokiću. Visok postotak članstva potvrdili su svi intervjuirani sindikalisti. Sindikat se financira isključivo članarinom koja iznosi 1% od mjesečne plate, što je oko 14.000 KM, od čega nakon izdvajanja za granski sindikat u sindikatu Kreke ostaje oko 6000 KM, što je krajnje nizak iznos. Sindikati nemaju finansijsku osnovu za svoj rad, a gotovo sva materijalna pomoć koju pruže radnicima je posebno prikupljena na osnovu solidarnosti drugih radnika. Ta materijalna pomoć je najčešće interventna u hitnim situacijama i vezana za bolest ili nesreće. Sindikat se danas ne bavi više direktno kupovanjem zimnice rudarima i drugim sličnim nabavkama jer prema Tokiću ni rudari to ne žele već sami sebi kupe što im treba kada imaju dobre plate. Prijevoz rudara u Sarajevo i jedan obrok ujutru za prosvjednike sindikat je platio prihodom iz članarine, vjerovatno sredstvima koja su od ranije sakupljena i sačuvana. Rudnik Kreka prema Tokiću finansijski ne potpomaže sindikat.⁷⁰

Najbolji odnosi unutar sindikata su na kopu Dubrave gdje je prema Hamdiji Čokiću oko 95% uposlenika članovima sindikata. Čokić tvrdi kako na Dubravama nema unutrašnjih sukoba između radnika u proizvodnji, administracije i inženjerskog kadra te da su pokušaji, vjerovatno od strane uprave, da se zavade rudari i administracija bili neuspješni.⁷¹ U jami Mramor je prema Senadu Sejdiću oko 97% uposlenika u sindikatu te da je to jedinstvo unutar sindikata potvrđeno i na protestima.⁷²

Bez imalo sumnje najgori odnosi unutar sindikata i između različitih grupa u pogonu u Rudniku Kreka su na kopu Šikulje gdje je članstvo sindikata procentualno manje te postoje sukobi između različitih grupa. Elvir Sakić ističe kako na Šikuljama postoje različiti sukobi po raznim osnovama te kako uprava aktivno radi na tome da razbije jedinstvo sindikata. Sakić ističe kako je od 520 radnika njih 387 u sindikatu, ili oko 63%, što je bitno niže nego u drugim pogonima Kreke. Osim rudarskog sindikata, na Šikuljama djeluje i sindikat tehničkog osoblja sa oko 70 članova, a oko 70 uposlenika nije članom ni jednog sindikata. Za razliku od drugih pogona, u Šikuljama inženjerski kadar nije u sindikatu, a odnosi između radnika i inženjera te neproizvodnog osoblja su krajnje loši. Sakić ističe kako je radniku „muka“ od inženjera te da su radnici skloni „rastjerivanju“ neproizvodnog osoblja, to jest zahijevaju da se inženjeri,

⁶⁸ Intervju sa Senadom Sejdićem, predsjednikom sindikata jame Mramor, 31.5.2022.

⁶⁹ Intervju sa Elvirom Sakićem, predsjednikom sindikata kopa Šikulje, 22.8.2022.

⁷⁰ Intervju sa Zuhdijom Tokićem, predsjednikom Sindikata Rudnika kreka, 13.4.2022.

⁷¹ Intervju sa Hamdijom Čokićem, zamjenikom predsjednika sindikata kopa Dubrave, 3.9.2022.

⁷² Intervju sa Senadom Sejdićem, predsjednikom sindikata jame Mramor, 31.5.2022.

administracija i proizvodno osoblje otpuste, a njihova radna mjesta zatvore. Ovo, prema Sakiću, dovodi do problema u radu kopa i kašnjenju određenih usluga jer ih nema ko pružiti. Tako ističe da je na inzistiranje radnika iz proizvodnje zatvorena ambulanta te da je smanjen broj ljudi koji održavaju kupatila i kotlove tako da i kupanje rudara poslije posla postaje problematično.⁷³

Kop Šikulje je najnapregnutija i najslabija karika u sindikatu Rudnika Kreka upravo zbog oštih sukoba između radnika u proizvodnji, inženjerskog kadra i administracije, te postojanja dva sindikata. Kao razlog za sukobljavanje Sakić indirektno ističe loše uslove rada na kopu jer prema njemu kada se tri radnika „pate na bageru“ na kome ih treba raditi osam, a nakon toga vide inženjera kako se šeta po kopu u majici, „ne mogu ga očima gledat i kažu sindikatu Rastjeraj to sve!“. Čini se da radnici u proizvodnji na Šikuljama ne žele podnositi lagodne uslove rada inženjera i administracije i njihovu brojnost dok oni rade u lošim uslovima i nedostaje im radnika, što onda njihov bijes usmjerava ne prema upravi nego prema inženjerima i administraciji. Nakon toga se ove grupe okreću protiv proizvodnih radnika i sindikata te dolazi do sukoba.⁷⁴

Sakić smatra kako drugi sindikalisti prikrivaju postojanje sličnih sukoba u svojim pogonima, ali postotak članstva ne ide u prilog njegovoj tvrdnji. Naime, ako u drugim pogonima ima sukoba između različitih grupa, a sigurno da ima, oni nisu tako oštri da bi narušili članstvo sindikata i rješavaju se unutar sindikata. Međutim, na Šikuljama sporovi rezultiraju napuštanjem sindikata, posebno, prema Sakiću, u slučajevima kada je sindikat u ulozi arbitra između dva radnika.⁷⁵ Međutim, preostala grupa proizvodnih radnika u sindikatu je borbena i spremna na akcije. Prema Sakiću, na proteste u Sarajevo je iz Dubrava i Mramora otišao po jedan autobus, a iz Šikulja pet što svjedoči i dodatnoj frustriranosti radnika Šikulja te o povjerenju članova sindikata na Šikuljama u sindikat. Čini se da je, ne toliko sindikat koliko članstvo, na Šikuljama najradikalnije i najborbenije, što onda često dovodi do sukoba i autodestruktivnog ponašanja kada radnici u proizvodnji suočeni s nedostatkom radnika i lošim uslovima rada žele otpustiti ili pretvoriti u nekvalifikovane proizvodne radnike inženjere i administraciju.⁷⁶

Prema intervjuu sa Elvirom Sakićem, uprava Šikulja pokušava iskoristiti ovakve odnose unutar pogona kako bi razjedinila sindikat i oslabila njegovo djelovanje. Tako Sakić tvrdi da je uprava sredinom 2022. godine i nakon protesta bez saglasnosti sindikata uvela novu sistematizaciju prema kojoj je povećala razlike u plaći između mašinske struke, elektro struke, administracije i rudara na način da su najviše povećali plaće rudarima i sukobili ih s ostalima. Sindikat, prema Sakiću, nije želio tužiti upravu i na taj način sebe dovesti u sukob s rudarima. Budući da nije tužio, doveo je sebe i rudare u sukob s inženjerskim kadrom, administracijom i drugim strukama.⁷⁷

Iako na Šikuljama postoje sukobi unutar pogona, u drugim pogonima sindikat obuhvaća sve grupe uposlenika i takve sukobe rješava unutar sindikata. Također, međusobni odnosi

⁷³ Intervju sa Elvirom Sakićem, predsjednikom sindikata kopa Šikulje, 22.8.2022.

⁷⁴ Intervju sa Elvirom Sakićem, predsjednikom sindikata kopa Šikulje, 22.8.2022.

⁷⁵ Intervju sa Elvirom Sakićem, predsjednikom sindikata kopa Šikulje, 22.8.2022.

⁷⁶ Intervju sa Elvirom Sakićem, predsjednikom sindikata kopa Šikulje, 22.8.2022.

⁷⁷ Intervju sa Elvirom Sakićem, predsjednikom sindikata kopa Šikulje, 22.8.2022.

sindikalista su prema njihovim tvrdnjama odlični. A Zuhdija Tokić uživa posebno povjerenje uposlenika i sindikalista. Elvir Sakić opisuje uobičajene sastanke granskog sindikata u Sarajevu kao često burne i na ivici sukoba, ali iza zatvorenih vrata. Spominje incidente poput bacanja flašica i granice fizičkih sukoba između sindikalista, ali kada se odluka donese, na kraju bude jednoglasna i svi rudnici je poštuju, i u uslovima kada zahtijeva solidariziranje i žrtvovanje za ciljeve drugih.⁷⁸

Sudeći po svemu, sindikatu rudara Rudnika Kreka najviše nedostaje edukacije, kako sindikalista tako i članova. Sva edukacija se zasniva na praksi i provedenim akcijama, bez teorijske podloge i pripreme za potencijalne probleme koji mogu nastupiti. Kada dođe do nekog problema, sindikalisti i članovi se mogu uzdati samo u svoju kreativnost, znanje i dosadašnje iskustvo što u nekim slučajevima nije dovoljno. Tako u Šikuljama dolazi do sukoba između različitih grupa kojih nema u drugim pogonima ili autodestruktivnog ponašanja, a Sakić tvrdi da su njegovi članovi spremni na borbu isključivo kada su njihova prava ugrožena, a od sindikata traže da sam brani druge.⁷⁹ Senad Sejdić ističe da kao sindikalista nikada nije prošao neki vid obuke za rad u sindikatu. Tvrdi da je dio sindikalista samostalno prošao neke edukacije i obuke vezano za pravna pitanja te da se sindikalisti edukuju kroz rad i prisustvo na različitim tijelima na kojima po zakonu imaju pravo biti, poput nadzornog odbora.⁸⁰

PITANJE POLITIKE UNUTAR SINDIKATA

Intervjuirani sindikalisti su vrlo oprezno govorili o utjecaju politike na sindikat i unutar sindikata, ali su o toj temi ipak željeli govoriti i dati svoje mišljenje. Zuhdija Tokić ističe kako nije član ni jedne stranke te da ni jedna stranka nije pomogla rudarima na protestima. Smatra kako ni jedna stranka nije uspjela izvršiti politički utjecaj na sindikat te privesti sindikat na svoju stranu. Za verbalnu podršku Vlade Tuzlanskog kantona i gradskih uprava Tuzle i Zenice tvrdi da je bila u rang u formalne facebook podrške bez konkretne pomoći.⁸¹

Hamdija Čokić smatra kako je fokus sindikata kod njega lično na radnička prava te da su rudari za vrijeme protesta bili jedinstveni i bez političkih razlika.⁸² Elvir Sakić je bio najotvoreniji po pitanju politike u sindikatu. Istakao je kako su sindikalisti u različitim političkim opcijama, ali se iz intervju može zaključiti kako nastupaju jedinstveno. Istakao je kako je sindikat, po svemu sudeći izvan javne sfere, bio u kontaktu s predstavnicima političkih stranaka u Tuzli. Spomenuo je da se sindikat Rudnika Kreka sastajao sa premijerom TK Kadrijom Hodžićem iz SDP-a koji ih je verbalno podržao i političarima iz lokalne organizacije SDA koji im nisu izašli u susret. Smara da u samom sindikatu nema politike, ali da je ima na terenu u rudnicima.⁸³

Osim političnosti sindikalista i kontakata s političkim elitama kako bi pregovarali o svojim zahtjevima, politika je u rudnicima najvidljivija u postavljanju uprave i miješanju u svakodnevne poslove rudnika. Sakić tvrdi kako je nova sistematizacija u Šikuljama uvedena „da se dobiju izbori“ na način da zakinuti radnici moraju tražiti usluge lokalnih stranačkih elita iz SDA da bi dobili radna mjesta koja žele, a

⁷⁸ Intervju sa Elvirom Sakićem, predsjednikom sindikata kopa Šikulje, 22.8.2022.

⁷⁹ Intervju sa Elvirom Sakićem, predsjednikom sindikata kopa Šikulje, 22.8.2022.

⁸⁰ Intervju sa Senadom Sejdićem, predsjednikom sindikata jame Mramor, 31.5.2022.

⁸¹ Intervju sa Zuhdijom Tokićem, predsjednikom Sindikata Rudnika kreka, 13.4.2022.

⁸² Intervju sa Hamdijom Čokićem, zamjenikom predsjednika sindikata kopa Dubrave, 3.9.2022.

⁸³ Intervju sa Elvirom Sakićem, predsjednikom sindikata kopa Šikulje, 22.8.2022.

zauzvrat dali SDA glasove. Tvrdi da stranački kadrovi iz rudnika urgiraju u strankama da im namjesto povoljna radna mjesta u sistematizaciji te da se osvete drugim radnicima s kojima su u sukobu lošijim radnim mjestima. Lično, provedena noć u Sarajevu na hladnoći je razočarala Sakića koji tvrdi da neće glasati za SDA iako je simpatizer ove stranke od 18. godine.⁸⁴

Može se zaključiti kako su sindikalisti, kao i drugi građani, politični ljudi te da su neki od njih simpatizeri ili članovi pojedinih političkih opcija, prije svega Stranke demokratske akcije. Zuhdija Tokić odaje dojam sklonosti lijevim političkim opcijama zbog kritike vladajuće politike i inzistiranja na socijalnim temama. Hamdija Čokić odaje dojam politički neutralne osobe, dok Elvir Sakić za sebe indirektno tvrdi da je simpatizer i glasač SDA, a Senad Sejdić je sudeći prema online pretrazi aktivan član SDA. Osim toga, Sejdić je od svih sindikalista najpomirljiviji u svom odnosu prema politici i upravi EP BiH i rudnika.⁸⁵ Međutim, u svom djelovanju kao sindikalisti unutar rudnika Kreka, oni su i vlastite političke razlike i političke sklonosti uspješno i gotovo potpuno prevazišli te su uspjeli staviti zahtjeve rudara na prvo mjesto prilikom protesta i pregovora. Lojalnost prema sindikatu i radnim kolegama je nadrasla lojalnost prema političkim opcijama, što je krajnje rijedak slučaj u Bosni i Hercegovini. Ne može se pronaći politički utjecaj na djelovanje sindikata, iako su današnji stavovi sindikalista po mnogim političkim pitanjima različiti. Sindikat nije dozvolio da ga politika preuzme ili utječe na njegov rad niti direktno iskoristi za interes neke političke opcije. Osim sindikata, političke razlike su prevazišli i rudari jer su djelovali jedinstveno bez obzira na političko opredjeljenje i politički odnos prema vlastima s kojima su pregovarali.

ODNOS UPRAVE PREMA SINDIKATU I SINDIKALISTIMA

Uprava Rudnika Kreka je odbila razgovarati vezano za potrebe ovog istraživanja, na mailove i pozive je prestala odgovarati i prekinula je svaki kontakt. Zbog toga su u nastavku izneseni stavovi sindikalista o odnosu s upravom, ali ne i stavovi uprave o odnosu sa sindikalistima.

Zuhdija Tokić smatra da su odnosi unutar Rudnika Kreka između sindikata i uprave ostali isti nakon protesta kakvi su bili i prije protesta.⁸⁶ Jedino Hamdija Čokić opisuje odnose s upravom kopa Dubrave kao „ne idealne, ali korektne“ te tvrdi da nikad nije imao ličnih problema ili isitnih neprijatnosti zbog aktivnosti u sindikatu.⁸⁷ Elvir Sakić tvrdi kako uprava aktivno pokušava razjediniti sindikat u Šikuljama. Čini se da su na Šikuljama odnosi uprave i sindikata najgori te da se uprava po Elviru Sakiću aktivno osvećuje radnicima najaktivnijim u sindikatu rasporedom na lošija radna mjesta, iako on lično nije oštećen. Međutim, Sakić nije profesionalno aktivan u sindikatu i platu prima kao bagerista za što kaže da mu i odgovara jer dobija veću platu zbog dodataka poput noćnog rada.⁸⁸

Najviše direktnih kontakata s upravom ima Zuhdija Tokić kao predsjednik sindikata i zato što se njegova kancelarija nalazi u zgradi generalne direkcije Rudnika Kreka pa članove uprave sreće svakodnevno. Tokić tvrdi kako odnosi uprave i sindikata nisu konstruktivno te da nema gotovo nikakve komunikacije s direktorom. Kaže kako ne postoje lični animoziteti te da se direktor i on kad se sretnu

⁸⁴ Intervju sa Elvirom Sakićem, predsjednikom sindikata kopa Šikulje, 22.8.2022.

⁸⁵ Iftar MO SDA Mramor, SDA Tuzla, 21.5.2022., <https://sdatuszla.ba/iftar-mo-sda-mramor-3/>, pristupljeno 28.12.2022.

⁸⁶ Intervju sa Zuhdijom Tokićem, predsjednikom Sindikata Rudnika kreka, 13.4.2022.

⁸⁷ Intervju sa Hamdijom Čokićem, zamjenikom predsjednika sindikata kopa Dubrave, 3.9.2022.

⁸⁸ Intervju sa Elvirom Sakićem, predsjednikom sindikata kopa Šikulje, 22.8.2022.

svaki dan pozdrave za „Sretno“, ali i da je to sva komunikacija. Tokić smatra kako direktori dolaze s uputstvom EP BiH da izbjegavaju bilo kakav kontakt sa sindikatom.⁸⁹

O odnosu uprave prema sindikatu svjedoči i to što je uprava zabranila Zuhdiji Tokiću da koristi kuhinju u direkciji. Osim toga, Tokić nema službeni mobitel ni službeno auto te koristi svoj telefon i svoje auto o svom trošku za obavljanje sindikalnih aktivnosti. Smatra kako se ništa bitno ne mijenja smjenama direktora te da odnosi ostaju isti jer uprave namjerno pokušavaju potkopati sindikat. Tokić tvrdi kako u Rudniku Kreka nema osvećivanja bivšim sindikalistima nakon isteka mandata jer je sindikat sposoban zaštititi svoje bivše čelnike.⁹⁰

Najveći lični problem koji Tokić doživio jeste krivična prijava protiv njega i Sinana Husića, predsjednika granskog sindikata, na kojoj su svjedoci direktor EP BiH Admir Anđelić, drugi menadžerski kadar EP BiH i Kreke te Mevludin Bektić, predsjednik sindikata elektro-energetskih radnika. Pogađa ga što protiv njega svjedoči drugi sindikalist zbog pokušaja za zaštitu rudara. U krivičnoj prijavi Tokić se tereti za nepoštovanje odluke suda o zabrani štrajka i pozivanje na oružani ustanak zbog usporedbe protesta rudara sa Husinskom bunom.⁹¹

Iz svega navedenog se može zaključiti kako je odnos uprave Rudnika Kreka prema sindikatu ovog rudnika neprijateljski i sa zadržkama samo u onim akcijama za koje uprava procjenjuje da bi izazvale aktivan otpor sindikata. Čini se kako uprava nema kapacitet da slomi sindikat dok ga vode sadašnji sindikalisti, ali da to aktivno pokušava. Posebno se odnos uprave kao nedobronamjeran može ocijeniti na malim stvarima, poput zabrane korištenja kuhinje jer pokazuje odsutnost poštovanja prema sindikatu i sindikalistima lično.

STAVOVI SINDIKALISTA O ZELENOJ TRANZICIJI

Načelno, sindikalisti prihvaćaju neminovnost kraja rudarenja uglja i izražavaju žaljenje jer rudarenje uglja po njima nema budućnost. Međutim, kraj rudnika pomjeraju u budućnost za 20 ili 30 godina i ne smatraju da zelena energija može zamijeniti ugalj. Zahtijevaju dostojanstvene uslove rada dok god rudnici postoje te dostojanstveno zbrinjavanje radnika ako bi se rudnici ugasi. Hamdija Čokić ističe kako BiH ne bi trebala dozvoliti da ugasi rudnike, a onda uvozi električnu energiju.⁹² Senad Sejdić smatra kako Europska Unija neće dozvoliti nastavak rada rudnika te da se svijet okrenuo protiv uglja. Također je naglašavao važnost takozvane energetske nezavisnosti.⁹³ Elvir Sakić smatra kako solarne i vjetro elektrane ne mogu zamijeniti termoelektranu na ugalj.⁹⁴

Općenito, sindikalisti ne shvaćaju problem emisija CO₂ iz spaljivanja fosilnih goriva niti pitanje globalnog zagrijavanja te klimatske krize. Ugalj promatraju kao održiv i prigodan energent, bez spominjanja opasnosti koja dolazi od uglja za cijelu planetu. Kao razloge za zatvaranje rudnika ne vide klimatsku krizu već pritiske od strane Europske Unije koju promatraju kao protivnika uglja, bez razumijevanja razloga zašto je Europska Unija protivnik uglja. U ovom segmentu je očit nedostatak edukacije sindikalnih vođa o najurgentnijem pitanju cjelokupne industrije uglja danas- klimatskoj krizi.

⁸⁹ Intervju sa Zuhdijom Tokićem, predsjednikom Sindikata Rudnika kreka, 31.10.2022.

⁹⁰ Intervju sa Zuhdijom Tokićem, predsjednikom Sindikata Rudnika kreka, 31.10.2022.

⁹¹ Intervju sa Zuhdijom Tokićem, predsjednikom Sindikata Rudnika kreka, 31.10.2022.

⁹² Intervju sa Hamdijom Čokićem, zamjenikom predsjednika sindikata kopa Dubrave, 3.9.2022.

⁹³ Intervju sa Senadom Sejdićem, predsjednikom sindikata jame Mramor, 31.5.2022.

⁹⁴ Intervju sa Elvirom Sakićem, predsjednikom sindikata kopa Šikulje, 22.8.2022.

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Po svemu sudeći, osnovni poticaj za rudarske štrajkove i proteste su loši uslovi rada u rudnicima koje rudari poimaju kao teške i nepravedne te smatraju da zbog toga zaslužuju veće ili iste privilegije kao i radnici Elektroprivrede BiH koja je vlasnik rudnika. Loše uslove rada potiče loša oprema te nedostatak radnika u proizvodnji. Zbog toga rudari poimaju kao nepravdu pokušaj da se njihova plata veže za rezultate rada jer u datim uslovima ne mogu postići očekivane rezultate rada, bez obzira na vlastito zalaganje. Kada je uprava pokušala nametnuti upravo vezivanje plate za rezultate rada putem radnog učinka, rudari su obustavili proizvodnju.

Čini se da sindikat nije aktivno nametnuo obustavu proizvodnje niti je to mogao uraditi, ali je svakako koordinirao akciju obustave proizvodnje koja se dogodila istovremeno u svim rudnicima u sastavu Elektroprivrede BiH. Ovo je svjedočilo o dobroj komunikaciji i organizaciji u sindikatu. Nakon obustave, sindikat je postao koordinatorom protesta u Sarajevu i pretvorio ih u pregovore, a ne u izražavanje bijesa.

Na pregovorima su sindikalisti, svjesni svog utjecaja i podrške koju imaju od strane članstva i javnosti, povećavali zahtjeve te na kraju uspjeli izboriti prihvaćanje 10 od 11 postavljenih zahtjeva, potvrditi ranije stečena radnička prava, ukinuti pravilnik o radnom učinku i smijeniti direktora Rudnika Kreka koji je pokušao nametnuti pravilnik. Domet sindikalista dostignut je nemogućnošću smjene Admira Andelije, generalnog direktora EP BiH koji je bio zaštićen od strane politike na federalnoj razini.

Dio sindikalista u Rudniku Kreka jeste političan i politički aktivan, akcije sindikata imaju političke posljedice, ali akcije sindikata nisu politički motivirane. Sindikat je okrenut zaštiti prava rudara i drugih radnika u rudnicima, a ne političkom utjecaju, što se vidjelo prema njegovim akcijama i rezultatima tih akcija. Ni nakon protesta sindikat nije iskorišten u političke svrhe niti se priklanjao političkim opcijama.

Sindikalisti u Rudniku Kreka su prije svega radnici u direktnoj proizvodnji i imaju kontakta s rudarima u proizvodnji. Nisu formalno odukovani za sindikalni rad, ali su stekli iskustvo kroz godine sindikalne borbe i dosta uspješno se nose sa upravom rudnika i općenito javnim djelovanjem. Međutim, stiče se dojam kako je sindikat Rudnika Kreka ovisan prije svega o ugledu koji ima njegov predsjednik Zuhdija Tokić te da je ovaj sindikat pod prijetnjom nakon penzionisanja Zuhdije Tokića u 2023. godini. Uprava rudnika aktivno nastoji razjediniti sindikat po više linija i osnova. Prije svega, pokušava izazvati sukob između rudara, elektro-mašinske struke, inženjera i administracije unutar rudnika. U ovome je bila uspješna na kopu Šikulje, ali neuspješna na kopu Dubrave i u jami Mramor. Sindikat ima veliku podršku rudara, što članstvom što aktivnom podrškom u slučaju potrebe za štrajkovima, protestima ili obustavama rada, a posebno povjerenje uživa Zuhdija Tokić kao njegov predsjednik.

Sindikalisti ponekad doživljavaju manje lične neprijatnosti i nemaju kontakta s upravom, ali nisu bitnije ugroženi od strane uprave te mogu djelovati slobodno. Prepreke djelovanju sindikata predstavljaju mala novčana sredstva te nespremnost uprave da podrži rad sindikata materijalnim sredstvima. Odnosi uprave prema sindikatu su neprijateljski.

Sindikalisti su načelno svjesni da rudarenje uglja nema dugoročnu budućnost, ali se protive brzom zatvaranju rudnika te traže dostojanstvene uslove rada dok rudnici rade i postoje. Izbornim pravima na protestima su zadovoljni, kao i kolektivnim ugovorom. Ono čime nisu zadovoljni jesu uslovi rada i odnos Elektroprivrede BiH prema rudnicima i rudarima.

TIMELINE RUDARSKIH PROTESTA

KRATKI PREGLED PROTESTA RUDARA 2021. GODINE

POČETAK PROTESTA

Nakon najave, rudarski sindikati istog dana započeli proteste ispred zgrade Vlade Federacije BiH u Sarajevu. Rudari se okupili ispred vlade u 11:00

NOĆ PRED VLADOM

Okupljeni rudari proveli noć pod vedrim nebom ispred zgrade Vlade FBiH u Sarajevu. Građani i volonteri ih podržali dekama, jorganima, hranom i toplim napicima

TEŠKI PREGOVORI

Prvog dana pregovora propao pokušaj postizanja nacrtu sporazuma. Elektroprivreda BiH tvrdila kako su rudarski zahtjevi ultimativni, a vlada FBiH se odricala odgovornosti za stanje u rudnicima

NASTAVAK PREGOVORA

Nakon povratka rudara u rudnike pregovori nastavljani. Istog 25.11. još jednom propao pokušaj postizanja sporazuma.

PRIJETNJE I ZASTRAŠIVANJA

Admir Anđelić kao direktor Elektroprivrede BiH 26.11. zaprijetio kako će građani ostati bez električne energije i grijanja, a da će struja poskupiti 300% ako se ispune rudarski zahtjevi

POSTIZANJE SPORAZUMA

Vlada FBiH i Elektroprivreda BiH 1.12. prihvatili 10 od 11 zahtjeva sindikata rudara. Nije ispunjen zahtjev za smjenom direktora Elektroprivrede BiH. Kraj protesta i nastavak proizvodnje

ZBOG POKUŠAJA UPRAVA RUDNIKA DA NAMETNU NOVI PRAVILNIK O RADNOM UČINKU 23. NOVEMBRA POČELI PROTESTI RUDARA SVIH 7 RUDNIKA UGLJA IZ KONCERNA ELEKTROPRIVREDE BIH.

OBUSTAVA PROIZVODNJE

U jutarnjim satima 23. novembra svih 7 rudnika iz sastava koncerna Elektroprivrede BiH obustavilo proizvodnju u ranim jutarnjim satima. Rudari ogorčeni pokušajem uprava rudnika da nametnu nove pravilnike kojima bi se smanjili rudarski prihodi. Proglašen radnički neposluh i rudari odbili kopati uglj i u jamama i na površinskim kopovima. Kulminacija dugogodišnjeg nezadovoljstva stanjem u koncernu Elektroprivrede BiH i odnosu Elektroprivrede BiH prema rudnicima i rudarima

DOM NARODA I PROTEST

Nakon okupljanja rudara, Dom naroda Parlamenta Federacije BiH odbio zahtjev sindikata da rasparčlja o stanju u rudnicima

POČETAK PREGOVORA

Drugog dana protesta počeli prvi razgovori između predstavnika Vlade FBiH i rudarskih sindikata. Duboka razmimoilaženja i međusobne optužbe

POVRATAK IZ SARAJEVA

Nakon još jedne noći pod vedrim nebom, rudari se 25.11. vratili iz Sarajeva bez ispunjenih zahtjeva. Bez obzira na povratak u rudnike, odbili nastaviti proizvodnju.

SUKOBI

Do 26.11. sindikat rudara podržali lokalne vlasti Tuzle i Zenice te Vlada Tuzlanskog kantona. Međutim, Sindikat elektroenergetskih radnika otvoreno podržao direktora Anđelića, te se usprotivio zahtjevima rudarskih sindikata. U upravi jame Škulje fizički napadnut predstavnik sindikata rudnika Kreka

JEDINSTVO SINDIKATA

Rudarski sindikati 28.11. objedinili zahtjeve i dali Vladi FBiH rok do 1.12. da ih ispuni. U suprotnom, najavili nove proteste.

SADRŽAJ:

Dino Šakanović: Energetska tranzicija u BiH.....	2
Darko Omeragić: Rudari ne žele maglovitu budućnost.....	5
Almir Muhamedbegović: Kopajući rukama do smrti.....	10
Dino Šakanović: Rudarski protesti u Bosni i Hercegovini iz sindikalnog ugla.....	15
Timeline rudarskih protesta.....	31